

POPULAAR-TEADUSLIK KIRJASTIK

M. J. EISEN

LUUPAINAJA

ARUTUSED JA JUTUD LUUPAINAJAST

ARNO

1922

Eesti Kirjanduse Seltsi Koolikirjanduse-toimkond

Noorsoo kirjavara nr. 72

Populaar-teaduslik seeria

M. J. Eisen

Luupainaja

Hrutused ja jutud luupainajast

Teine täiendatud trükk

Kirjastusühisus „Kool“ Tallinnas

1922

3014
A 5036.

Trükikoda Ed. Bergmann, Tartu.

1. trükk: 1896

Esimene jagu.

Arutused luupainajast.

I.

Kuidas mu kinnas luupainajaks sai ja kuidas
mu kinnast tapeti.

Kinnas luupainajaks? Mis imelik jutt see on? Kes seda enne kuulnud? küsib lugeja vist imeks pannes. Üsna õige, mina ei olnud niisugust lugu enne ka kuulnud kui seda keegi mulle hiljuti kõneles.

Ma jutustan juhtumise just, nagu ma selle kuulnud.

Ajalehed ja kalendrid kirjutasid juba mõnda aega rahvaluule korjamisest — rääkis mulle Harju Hans. Mis ime siis, kui sõnad viimaks minusse mõjusid, ehk küll mu vennad minu kohta ütlevad, et farvis paar saapaid enne ära kulutada, kui mind saavad midagi uut asja ette võtma. Heakene küll, ma sulamees sugugi ei ole ega mu laulud luuletaja albumis veel ei seisa, laulud, mis ma korjanud, aga siiski võtsin ma ajalehtede soovi peale südame rindu ja läksin rahvaluule korjamise teekonnale. Ammugi teadsin, et Vana-Viiu ütlemata palju vanu jutte ja laule oskab. Vana-Viiu oli mulle siis nagu Põhjala neiu taevakaarel, kes mu südant magnediga ligi vedas ehk, nagu meie noored laulikud ütlevad, Vana-Viiu oli see Põhjala neiu, kes mu südame nagu petrooleumilambi põlema pani. Vana-Viiu oli eht Põhjala neiu, ainult selle väikese vahega, et ta taevakaarel istumise asemel ahju äärel istus ja punapõskede asemel kena kollakas värv ta 70 suve äraelanud palgeid ehfis. Ahju äärel istudes kodus Vana-Viiu kuld-kangast, ei, ütleme parem kuldsukka, sest sul oleks raske mõista, kuidas Vana-Viiu ahju äärel istudes kangast võis kududa. Kuld-

vill, mille lõngast Viuu sukka kodus, ei olnud küll Kolhise jäära seljast niidetud — Kolhises ei olnud Viuu veel iialgi käinud, ta kõige pikem tee oli eluajal ainult Lääne-Peterburki ulatanud — ei, Viuu arvas koduse ute villa kuldseks küllalt ja oli rõõmus, kui sestki sukalõnga jätkus.

Heakene küll, Vana-Viiu ahju äärel võitis minu südames seda puhku Põhjala kuldneiu, sest Viuu laulis mulle nii palju laule ja vestis nii palju jutte, et mu pea küll vist rohkem auras kui mõnel Tallinna laulikul, kui see Keila laada tarvis 100 laulu ühe päevaga valmis sepitsenud ja rahvale rõõmuks trükikotta saatnud. Kõik Vana pere rahvas kogus end meie ümber kokku ja kuulas Viuu lugusid pealt, otsegu oleks Viuu uueks Odüsseuseks saanud, kes oma eksiteedelt nüüd tagasi tulnud. Ja ometi ei olnud Vana-Viiu eksitee kaugemale ulatanud kui fundisohu, kui Viuu korra Pilli-Peetri pulinast sooja peaga koju minnes enam õiget teed kinni ei osanud pidada. Nagu Kalevipoeg Taara kangelaste keskel „kuulas käsipõsikille“ laulikute lugusid, nii kuulas Vana pere Viuu lugusid, ehk need küll ammugi perest kõige pisemaidki teateid ei annud.

Igal ajal oma aeg! ütleb vanasõna. Minu harjumata käsi väsis kangest kirjutamisest, ei väsinud aga Viuu suu vestimisest, liiatigi kui talle vähe hõbevalget keeleliigutamise eest andsin. Viuu oleks kas 5 päeva mulle ühtelugu kõõrutanud. Ma ise tegin viimaks lõpu, seda enam, et ükski suur ega Aaron mu käsi ei toetanud, ja teiseks, et mu kõht seda kunsti veel kätte ei olnud õppinud, mida mustlane ilma tagajärjeta oma hobusele õpetas, kui see ta käest süüa nõudis ja mustlane foidu muretsemise ilmaaegu tööks ning vaevaks pidas.

Tegin siis lõpu, selle kindla tšotusega, tuleval nädalal kirjutust jätkama tulla. Enne seda polnud mul aega. Täna sin Viit südamest lahkuse eest, soovisin, et ta mulle alati Põhjala neiuks jääks, ja läksin siis kodu poole, rõõmus nagu võidupa-beri omanik, kes pangast 200.000-ga koju sammub, nii et maa raha raskuse all üsna väriseb. Õieti ütelda, pidasin ma ennast veel õnnelikumaks, sest 200.000 mees peab igal silmapilgul kartma, et Morando Morandiini II teel vastu tuleb, hoolimata

sellest, et 200.000 mees paruni viisi kas ka kuue hobusega sõidab, püstoli otsa vastu 200 000 mehe rinda paneb ja ütleb: „Vennas, jaga õige seda suurt varandust! Miks peab sinul nii palju olema ja minul ei midagi!“ Ja Morando II võtab, mis oma arvab olevat, istub tõlda, lükkab 200.000 mehe välja ja sõidab oma teed. Minul niisugust kolli karta ei olnud. Minu varandust ei himustanud Morando I ega II.

Koju minnes jättis Vana pere mind lahkesti jumalaga, nagu oleksin ma mitte Viiuga, vaid Vana 18-aastase Maiega praegu kindla kosjakauba ära teinud ja nagu oleksin ma tuleb Vana peremees. Vana peremehe poeg, 25-aastane Jaak, tuli mind veel koguni õueväravasse saatma.

Sügisene vilu sundis mind teel kindaid kätte panema. Panen ühe kinda kätte, hakkan teist panema, ei kinnast kuskil. Kuhu mu kinnas jäänud? Otsin kõik taskud läbi, ei kinnast ühtigi! Kas oli kinnas teel maha kukkunud? Ei, vist mitte, sest koju minnes ei olnud ma taskust midagi võtnud. Et kinnas jalad alla võtnud ja taskust ise ära jooksnud, seks puudus mul usk. Kuhu siis kinnas saanud? Tuletasin meelde. Tuligi meelde, et Vanal lugusid üles kirjutades kindataskust teise pliiatsi olin võtnud. Vist tõmbasin pliiatsit taskust võttes kindagi taskust välja. Nii see küll oli. Minu kinnas oli sedaviisi tõesti Vanale jäänud õõmaja pidama. Ei arvanud heaks ennast pakase poisi kätte piinata anda.

Seisin nüüd nagu Herakles ristteel. Õigust ütelda ei näinud ma ristteed kuskil, sest et ma ainult jalgteerada mööda koju sammusin. Sellevastu olid mu mõtted Heraklese viisi ristteel. Kas Vanale tagasi minna kinnast tooma või otsekohe koju sammuda ja kinda toomine homseks jätta? Kanad pöörasid endid magades õrrel vist juba teisele küljele ja punaseharjamees rehkendas, mil oma lauluga vanapaganale selle kõige parematel ettevõtetel pussi mängida ja teda kihutada kafla alla tuld rutemini tegema, kui venelased Napoleoni meie maalt välja kihutasid. Selle peale vaadates ja urisevat kõhtu meelde tuletades jätsin täna kinda kindaks ja sammusin kodu poole. Eks olnud hommegi veel aega kinnast ära tuua.

Teisel hommikul rändasin uuesti Vanale. Ei sõitnud saaniga sohinal, nagu Veske omal ajal kinda kaotamisel ja otsimisel, vaid apostlife kahe ruunaga läksin kinnast otsima.

Talule sisse ma sammusin;

Vastu tuli neiuke.

„Neiu, kas nägid üht kinnast maas ?

Ütle mulle, hellake !“

Nõnda küsisin ma Vanale jõudes kui Vana-Mai mulle ukse peal vastu tuli, küsisin Veske sõnaga ja lootsin, et Vana-Mai sama fark on nagu Veske tütarlaps ja mulle, kui mitte minu, siis oma kinda annab, naljatades :

„Külamees, keegi su kinnast ei näind ;

Palun, võta vastu see !“

Vastuse ootamine tahtis mind aga uut Messiasist ootavaks Heebrea meheks muuta. Kõige vähemalt näitas lugu, nagu oleks Maiel vaheajal tõsine peigmees käinud ja Mai peigmehele oma keele armastusepandiks kinkinud või Sakariaks saamist tõotanud. Võõraema silmadega vahtis ta mu otsa ega lausunud musta ega valget.

Mai on täna vist pahal tuulel. Olgu peale. Ega ma teda kummardama hakka, kui ta ei soovi rääkida.

Tahan teistelt küsida !

ümisesin iseeneses Veske laulu sõnadega ja astusin tuppa.

Toas leidsin pererahva kõik koos. Teretasin.

Mis ime see ? Kas oli Mai peigmees kõige Vana pererahva keeled suust ära varastanud selle järele, kui Mai ise oma keele talle pandiks pannud ? Või oli Vana pererahvas õõse unes Gorgo pead näinud ja kole pea nende vere farretama pannud ? Siiski üsna farretanud ei võinud veri veel olla : Vana pererahvas liikus ja rääkis, rääkis kõige vähemalt eneste vahel. Vist oli keegi neile täna hommikul Harju Laulikut ette lugenud ja lauludega nende kõrvad ära kuretanud. Nii vist. Tarvis oli valjumalt rääkida. Hüüdsin :

Ära mu kinnas see kadus siin ;

Tulin kinnast otsima !

Ei paremat palka ühtigi. Keegi ei vasta mulle. Vana taot-
vaatab minu peale, aga niisuguse pilguga, nagu mõirgav lõvi
omal ajal Tallinna kantsist välja tulles. Oleks ehk lakkagi vastu
külge peksnud, kui tal nimelt lakka oleks olnud. Terve Vana
pere näis nõu kokku pidanud olevat mind täna lõunaooteks
ära õgida; nii põrnitsesid nad kõik mu peale ja ootasid veel
nagu parajat silmapilku. Vana taot tõstis peale selle veel kää-
rusikasse, näitas mulle rusikat, mis, mööda minnes öeldud, täna
vist pesemata jäänud, ja fähendas rusikaga ukse peale.

Seda fähendust polnud aga tarviski. Niipalju mõistust oli
mul eneselgi peas, et ma lõvide pesas ei tahtnud viibida. Vana
pere oli aga nagu lõvipuur. Jättes Vana rahva hambaid irvi-
tama, astusin õue tagasi.

Kodu poole minnes arvasin iseeneses: vist on Peltsebuul
täna õöse Vanal võõraks käinud ja Vana rahvaga mõne lepingu
teinud, mille järele Vana pere rahvas sest saadik mõirgavateks
lõvideks peab saama. Eilset lahkust tänase viha ja vaenuga
Vana peres võrreldes ei osanud ma enam muud otsust teha.

Koduteel juhtusin Vana sulase Jüriga kokku.

Vist on see niisamasuguseks käest läinud nagu kogu Vana
pere! mõtlesin iseeneses. Aga eks tehkem proovi. Teretasin.

Mis ime see? Jüri võttis terve vastu.

Mina kohe küsima: „Jüri, kas teie rahvas „Tuhat ja üht
ööd“ vaatamas käinud ja nüüd kõik mõirgavateks lõvideks
muudetud? Ei oska enam sõnagi rääkida. Peavad ainult nõu,
kuidas mind ära õgida!“

Jüri puhkes naerma: „Või lugu nii? Või käisid juba meil!
Ja jah, see on naljakas lugu küll! Seda pean sulle rääkima!“

„Räägi! Räägi, armas Jüri!“ palusin. „Olen praegu nagu
mõistatuste maal, kus enam mingist asjast aru ei saa!“

„Kuule siis!“ ütles Jüri. „Tule aga, istume seni aia peale,
kuni ma jutustan!“

Me istusime aia peale.

„Varsti pärast su äraminemist eile õhtul,“ ütles mulle Jüri,
„heitsime magama. Olime alles natuke aega maganud, kui meie

Jaagule kange luupainaja peale tuli. Oigas ja ägas teine luupainaja käes mis hirmus.

„Vaatame, kes luupainaja on!“ hüüdis Jaagu ägamist kuuldes Vana taat. Vaevalt pääsis sõna suust, kui juba tikust tuli oli üles tõmmatud. Kõik pererahvas tõusis üles luupainajat otsima, kelle küüsisist Jaak seda puhku õnnelikult ära pääsnud. Mina üksi jäin asemele pikali. Otsiti luupainajat veel hoolsamini kui naisterahvad õhtuti klouni sugulasi mustakuuelisi faga ajavad. Otsiti, otsiti, ei leitud ometi midagi.

Korraga hüüdis vaheajal välja tulnud Viiu: „Käes! käes! Siin luupainaja ongi!“

Ludishimu pärast ajasin enda asemel püsti. Vahtisin nii, et silmad tahtsid peast välja karata, ei näinud ometi luupainaja varjugi.

„Kus on luupainaja?“ küsisin.

„Siin, siin!“ hüüdsid Vana taat ja Viiu ühest suust ja näitasid mulle kinnast.

„Aga see on ju kinnas!“ vastasin ma.

„No jah!“ ütles Vana taat. „Luupainaja on enese kindaks moondanud. Eks sa seda tea, et kui tuli ruffu üles võetakse, luupainaja kerge ärapäääsmise peale mõteldes enese mõneks asjaks moondab. Me oleme kõik kohad läbi otsinud, ei leidnud aga midagi muud võõrast asja kui ainult selle kinda. Seep see luupainaja ongi!“

Viiu hakkas kinnast silmitsema. Võõras kinnas, päris võõras kinnas. Vaatas veel. Hüüdis korraga: „Nüüd ma tean, kelle see kinnas on!“

„Kelle siis?“ küsis kõik pererahvas.

„Kelle muu kui Uue Ofi!“ sõnvas Vana Viiu. „Olen teise käes just niisugused kindad näinud, nagu see siin maas. Vaata kurilooma! Tuleb esmalt minu käest vana tarkust välja norima ja kui tarkus käes, tuleb meie Jaagule luupainajaks!“

„Äi, ai, ai, kurilooma!“ hüüdis terve Vana pere.

„Tarvis kurjategijale hea õpetus anda!“ sõnus Viiu.

„Mismoodi aga?“ päris Vana taat.

„Eks sa tea, et kui luupainajaks moondatud asjale viga tehakse, see viga luupainajaks käivale inimesele tehakse!“ seletas Viuu. „Tapame Uue Ofi poolsurnuks!“

„Tapame!“ ütles Vana taat.

Ja nüüd tehti vaene kinnas Prantsuse viimseks kuningaks. Suur pakk toodi tuppa, kinnas pandi peale ja hakati kinnast tapma. Seks võttis Vana taat kirve kätte ja andis kindale kirvega vopsu. Pöial katsus lennata, kargas kindast kaugele eemale, aga tiibade puuduse pärast arvas pea paremaks põrandale maha heita.

„Nüüd on Uue Off pöidlast ilma!“ hüüdis Vana taat.

„Ilma!“ kädistas Viuu sekka. „Aga see on kurjategijale alles liiga väike nuhtlus!“

„Minugi poolest võime tal veel sõrmi otsast ära võtta!“ ütles Vana taat.

Jälle tõusis ja langes kirves. Kaks kinda sõrme katsusid lõokesele järele lennata, pidid aga lennates nägema, et kana juba lennul võidu nende käest viib. Silmapilk hiljemini langesid kinda sõrmed põrandale maha.

„Ehk saab juba!“ tähendas Vana taat oma fimukatõõ peale vaadates.

„Ei veel! Ei veel!“ kädistas Viuu vahele. „Kõik sõrmed otsast ära! Seda on kuriloom küllalt ära teeninud. Jäävad teisele ju parema käe sõrmed muidugi järele! Leitud kinnas on pahema käe kinnas. Pahem käsi jäägu luupainajal ilma sõrmita!“

Niisugusele kangele nõudmisele ei võinud Vana taat vastu panna. Kolmat korda tõstis ta kirve kinda tapmiseks. Kirves langes ja kinda viimased sõrmed hüppasid kurvastuse pärast vastu lage, kus nad kümne kilgi õõrahu rikkusid. Aga õõi ep Vana taat niisugusel tähtsal tunnil kilkidest hoolis!

„Nüüd anna veel hea kolks pihta!“ käskis tark Viuu. „Aga anna silmaga, mitte teraga, sest muidu võiksid sa luupainaja täiesti ära tappa, kui kinda kirve silmaga pooleks raiuksid!“

Taat pani kinda veel kord paku peale ja vajutas kindale kirve silmaga niisuguse võmmaka pihta, nagu peaks ta paku

peal vanapagana elu praegu võtma. Siis pistis naela kindast läbi ja peksis kinda naelaga seina külge.

„Sooh! Nüüd on luupainaja oma palga saanud!“ hüüdis Vana taat võidurõõmuga.

„On saanud!“ lisas Viuu juurde. „Nüüd aga olge targad, meie rahvas. Kui homme keegi meilt midagi tuleb saama, olgu Lue Ott või keegi muu, siis ei tohi talle midagi anda. Kõige parem ka mitte sõnagi vastata. Antakse midagi, siis ei mõju kõik sõrmede äraraiumine midagi. Ei anta aga, siis jääb luupainajaks käija eluajaks vigaseks!“

„Niisugused juhtumised olid mineval ööl meil. Nüüd saad vist asjast aru, mispärast meie rahvas sinu vastu mõirgavateks lõvideks on muutunud!“ ütles Vana sulane juttu lõpetades.

Tõesti, nüüd läksid mu silmad lahti ja ma teadsin, et ma enesele luupainaja au olin ära teeninud. Ma tänasin sulast ta teadete eest ja sammusin kodu poole.

Luupainaja lugu ei läinud mu meelest. Ühtelugu mõtlesin selle peale, kuidas inimesed meie päevil säherdust rumalust veel võivad uskuda.

Paar päeva läks mööda.

Korraga näen: Vana Mai tuleb meie õue. Astub tuppa, tere- tab. Lõvist korraga nagu lammas saanud. Siiski vahivad Maie silmad järgesti minu peale. Kas tuleb süüd andeks paluma? Või mulle viimaks omegi nagu Veske neiu kadunud kinnast kätte tooma? Või mind koguni kosima? Lühidalt: Maie meiletulek andis mulle suure mõistatuse mõistatada.

Mai varsti küsima: „Kuidas käsi käib? Kas teie peres kõik terved?“

Meie eit vastu: „Terved kõik nagu purikad vees!“

Mai uuesti pärima: „Kas teil keegi haige ei ole?“

Meie eit vastu: „Jumalale tänu, terved kõik!“

Mai uuesti teraselt minu peale vahtima. Õieti ütelda, tah- tis Mai minu kätt näha, sest nimelt mu pahema käe sõrmede peale sihtis Mai oma pilkusi, nagu oleks süda sõrme otstesse konterbandiks läinud.

Viimaks Mai mulle ütles: „Anna mulle õige kätt! Lepime ära! Mina pahandasin sind hiljuti, ei vastanud sulle midagi!“
Ma sirutasin parema käe Maiele vastu.

„Ei, ei, leppimiseks antakse pahemat kätt!“ hüüdis Mai kärmesti.

„Minugi poolest võid pahema käe saada!“ ütlesin ma naerdes ja sirutasin Maiele pahema käe.

Mai silmitses mu sõrmi terasemalt veel kui kull kana-poega. Sõrmi kõiki vanal kohal nähes ütles Mai: „Su käel pole ju midagi viga?“

„Mis tal siis peaks olema?“ küsisin ma.

„Jah, räägiti, su pahem käsi olla viga saanud,“ kostis Mai. „Ma tulin vaatama, kuidas lugu on! Oleme ju ometi vanad tuttavad!“

„Pole mul viga kõige vähematki! Käsi mul niisama terve kui sinul. Pole ma teil luupainajaks käinud, küll aga olen oma kinda teile unustanud. Loodan, et tapetud kinda asemele uue muretsed!“ ütlesin ma naeratades Maiele.

Nüüd läks Veske kuulutus täide: Neiu häbenedes ära läks. Ma ütlen, kuulutus läks ainult osalt täide: tagasi ei tulnud neiu äraminemise järele enam. Tundis häbi, et Vaña rahva ebausufembud kõik avalikuks saanud ja ometi ei asja eest, teist takka polnud.

Uut kinnast ootan tänini niisama ilma-aegu kui Kalevipoeg piirgude põlemahakkamist mõlemast otsast. Tapetud mu kinnas oli ja tapetuks mu kinnas jäi, ilma et ilma-aegu tapmise eest uue kinda asemele pärisin.

Nüüd olete kuulnud, kuidas mu kinnas luupainajaks sai ja kuidas mu kinnast tapeti.

* * *

Sarnane luupainaja lugu olla hiljuti tõesti sündinud. Vastutamist ma ta tõe eest enese peale ei võta; kes tahab, uskugu, kes ei taha, ärgu uskugu. Igatahes kujutab kõneldud lugu meile rahva arvamist luupainaja kohta ja rahva seesuguse arvamisena nõuab lugu meilt oma jagu tähelepanemist. Ma

panin ta eeskõne asemele ja jätsin eeskõne hoopis välja, sest eeskõnede palk on enamasti samasugune nagu Käina mehe praegu ostetud Lauluraamatu palk: mees pani raamatu kappi luku taha, et keegi raamatut lugedes ehk vaadates lehti ära ei määriks. Kartes, et mu töö teaduslikul kujul liiga vähe lugejaid leiaks, olen katsunud talle hästi rahvapärase kuju anda. Niisugusena ongi ta laiematesse rahvaridadesse pääsnud, nii et ta nüüd teises täiendatud trükis võib ilmuda.

II.

Luupainaja-kirjandus.

Sõrmede peal võime varsti üles lugeda, mis meie keeles luupainaja kohta kirjutatud. Jutte luupainaja kohta leiame „Rahvaraamatutes“ ja „Vanades juttudes“, seletusi aga J. Jungi raamatus „Kodumaalt“ nr. 6, 1879, kus raamatu toimetaja luupainajale paari lehekülge pühendab. „Kalevipoeg“ ja „Eesti rahva ennemuistsed jutud“ ei tee luupainajaga tegemist, niisama lähevad J. Kunderi „Eesti muinasjutud“ ja J. Kõrvi „Eesti rahva muistejutud ja vanad kõned“ luupainajast osavõtmata mööda. Seletusi luupainaja kohta sisaldab veel mu „Eesti mütoloogia“, 1920. Muist meie keeli kirjutatud raamatutest, mis luupainajat nimetavad, võime vaikides edasi minna, olgu siis et veel A. Saali „Üleüldist isamaa ajalugu“, 1893, meelde tuletame.

Saksakeelses kirjanduses sellevastu leiame luupainaja kohta seda rohkem kirjutusi. Kõige vanemad on Böcleri „Eestlaste ebausklikud pruugid“ (Der Ehsten abergläubische Gebräuche), Dr. Kreuzwaldi poolt 1854 uuesti trükki toimetatud, ja J. Luce „Tõde ja arvamine“ (Wahrheit und Muthmassung), 1827. Nende järele astus Russwurm oma „Eibofolke'ga“ 1855. Uuemate uurijate töödest tuleb kõige tähtsamaks arvata Wiedemanni „Eestlaste sisemisest ja välimisest elust“ (Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten), 1876, J. Holzmayeri

„Osiliana“, 1872, ja L. Schröderi „Germanische Elben und Götter beim Estenvolke“, 1905. Soomekeelsetest oleksid nimetada: Matti Varonen, Vainajainpabelus, 1895, ja S. A. Hästesko, Länsisuomalainen loitsurunous, 1918. Muudel töödel on vähem tähtsust.

Peale selle oli mul rohkesti käsikirjalist materjali mu rahvaluule-kogust tarvitamiseks käepärast. Selle materjali on järgmised korjajad kokku kogunud: D. Pruhi Haljala Metsikust, T. Lepp-Wiikmann ja J. Loosberg Haljala Vihulast, O. Hintzenberg Tapalt, J. Neublau Jootmalt, K. Kuusik Amblast, J. Niinas Ristilt, S. Vahe Hiiumaalt, O. Schantz Pootsist, M. Aija ja J. Reitvelt Veelt, K. A. Sinka Alistest, J. P. Söggel Poistu Kaarlist, H. Pöder Viljandist, H. Jaanson V.-Tänassilmast, H. Pihlap Vana-Võidust, J. Vaine, J. Kenkmann ja J. Mädasson Tarvastust, J. Karu Helmest, M. Luu Põltsamaalt, Jaan Keller Pülistverest, J. Tõllasson ja M. Siipson Rõugest, A. Käärrik Rõngust, J. ja P. Rootslane Võnnust, Helene Maasen Palamuselt, Joosep Tamm Sträkovast, A. Kuld-saar Sõrvest, E. Kaasik ja S. Lillhein Kuusalust, A. Kivi Hõbedalt jne.

Kõigile nendele olgu südamlik tänu nende vaeva eest avaldatud. Kihutagu need read muidki isamaa poegi ja tütreid veel agarale korjamisele!

III.

Võõraste rahvaste luupainaja.

Vali talv jõuab mööda, aga kui kevadel metsadesse ja varjulistesse kohtadesse lähed kõndima, leiad veel mõndagi talve jälge, ehk küll lagedad ammu juba kevadist nägu näitavad. Ebausklik muistne aeg on, tänu Jumalale, ammu mööda jõudnud, uus aeg haridust ja valgust foonud, aga sellegi pärast

pole uue aja päike veel kõiki muistse aja jälgi sootuks kaotanud, olgu ka, et need sealt, kus päikese võim suurem olnud, juba varemalt hauda pidid langema. Meie rahvas on nii mõndagi muistse aja arvamist alal hoidnud, mis haridusepäikese paistel mõnelgi teisel rahval juba mäletamata aja eest nagu aur käest kadunud.

Üks niisugune muistse aja mälestus, mis meie rahvas tänini alal hoidnud, on usk luupainaja sisse. Luupainaja arvab lugeja vististi nii-ütelda luu meie oma luust olevat, siiski pean niisuguse arvamise vastu rääkima. Koduõigust maitseb luupainaja tõesti määramata ajad meie seas, aga sellegi pärast pole ta meie rahva seas sündinud. Tal on niisama rahvusvaheline ilme kui paljul muul meie muinasusus. Keskajal näikse luupainaja-usk õige laiale lagunenud olevat. Vanad kirjad teavad meile mõndagi romaanlaste ja germaanlaste luupainaja-usust rääkida.

Hirmust kolli tegi luupainaja Prantsusmaal 13. ja 14. aastasajal ja pani seal palju meeli kihama. Kaljukindlalt uskusid prantslased luupainaja sisse ja pidasid teda iseäralikuks kurjaks vaimuks. Õieti rääkisid nad kahesugusest luupainajast: meestesugu luupainajast (un incube) ja naistesugu luupainajast (une succube). Prantslaste arvamiste järele katsusid need inimesi, nimelt noori mehi ja tütarlapsi oma võrku saata.

Seesugust hirmust lugu ei võinud isamaa sõbrad rahulikult pealt vaadata. Luupainaja sundis oma karufükkidega sulgi tööle, sundis neid püha sõda enese vastu kuulutama. Prantslaste kõige kõrgem vaimulik õppeasutus Sorbonne tunnistas 1318 luupainaja oma poolt koledaks kurjaks vaimuks ja kuulutas rahva arvamisi hirmsa eluka kohta õigeks. Mis siis luupainajal enam viga elada, kui ülem õppeasutus talle eluõiguse annud, olgu ka, et selle eluõiguse kohal Damoklese mõõk rippus. Luupainaja põgenes Damoklese mõõga eest eemale ja kohutas, Sorbonne'i passi peale tugeses, igal pool noori ja vanu.

Vähem au pakkusid luupainajale germaanlased. Osavõtmata, tuimalt ei võinud nemadki luupainajast mõõda minna. Kuri eiuukas andis neilegi oma jao peamurdmist. Nad lugesid teda mäevaimude, härjapõlvlaste ja murutütarde liiki. Hiljemini kasvas

luupainaja võimus germaanlaste seas veel suuremaks, nii et nad luupainaja koguni vanapaganaks tegid. Pea üteldi: „luupainaja sõidab su seljas“, pea jälle „vanapagan sõidab su seljas“.

Et luupainaja nii kaugel Euroopas tuftav, tohime vaevalt arvata, et kole elukas meie maal sündinud ja meie esivanemate juurest Aleksander Suure teekonna Euroopase ette on võtnud. Palju enam peame oletama, et elukas germaanlastega nagu fark mees taskus meie juurde jõudnud ja nagu ta toojad ees, nii ise järele meie esivanemaid oma valitsusekepi alla on heitnud. Kus ta ülepea ilmale sündinud, seda otsustada on raske, niisama ka, kas ta igavese juudi iga nõuab või Metuusala päevadega tahab leppida, Umbes Metuusala vanaduseni ulatavad meie teated ta kohta; mis sest ajast üle läheb, selle ees seisame nagu Kalevipoeg koerakoonlaste maa rannas, kus keegi teateid ei too, kuidas lugu kaugemal maailma otsas on.

Ka meie suguvennad soomlased tunnevad väga hästi luupainajat. Nad kutsuvad teda „p a i n a j a i s e k s“. Nendegi arvamise järele on „painajainen“ paha inimene*), aga ka surnud inimese hing. „Painajainen“ seatakse seega kodukäijaga ühele astmele. M. Varonen katsub mitmesuguste „painajaise“ vastu tarvitatud pruukide najal kätte näidata, et „painajainen“ kodukäijate kilda tuleb lugeda**). „Painajaise“ vastu tarvitatud pruugid lähevad väga tihti kodukäijate vastu tarvitatud pruukidega täiesti ühte. Muidu avaldab „painajainen“ samasugust loomu nagu meie luupainajagi; vahel arvatakse aga, et „painajainen“ pisukese hiirega sõidab. Kuna meie rahvas luupainaja sündimise kohta üleüldiselt vähem seletust annab, teab Varonen mõnda tempu, kuidas soomlased „painajaise“ arvasid loomade kallale saata võivat. Need tembud juhatavad meid surnute juurde tagasi. Olgu siin ühtlasi nimetatud, et germaanlastegi suust arvamisi leitakse, mille järele nende m a r a ehk luupainajagi surnu hingeks tuleb arvata, kuid see sünnib enam harukorral***).

*) S. A. Hästeko, Länsisuomalainen loitsurunous, 1918.

**) Matti Varonen, Vainajainpalvelus muinaisilla Suomalaisilla, 1895.

***) Kuhn, Zeitschrift für vergleichende Sprache, XIII, 125.

Sakslased kutsuvad luupainajat tavaliselt „alp'iks“, vahel aga ka „mar'iks“, „mahr'iks“. Viimase nimega nimetavad teda ka rootslased. Noarootsis ja Ruhnus hüüavad rootslased teda „mâra'ks“, Vormsis ja Hiinus aga „máro'ks“.

Austrias kannab luupainaja nime Trut (sõnast trudan = trefen); arvatakse, et vaim jalaga peale astub koormama ja painama. Veel hüütakse teda Saksamaal Druckerle (painaja), aga ka Nachtmännle (õõmehike); nimi tunnistab, et teda inimeseks peetud. Kuna see saksa rahva nimi luupainaja meheks tembeldab, avaldab ta naistesugu iseloomu shveitslaste nimi Nachtfraule (õõnaine). Aga Oldenburiski tunnistab samasugust iseloomu ta nimi Valdriderske (metsasõitja).

Germaanlaste vanad jutud kõnelevad luupainaja hirmsatest tegudestki. Kuningas Vanlandil tallab ta esmalt jalad puruks ja pigistab siis, teda voodist välja visates, ta pealuu puruks. Sakslased tunnevad palju ta inimeste piinamist, aga niisama loomade vaevamistki. Ainult sigade kallale ei kipu nende arvates luupainaja.

Luupainajat tallajaks pidades luuletavad sakslased talle laia jala, suure raske pea ja põlevad silmad juurde. Sedaviisi muutub ta sakslastel niisuguseks kolliks, nagu seda ainult luule suudab luua.

Ülepea langeb germaanlastel luupainaja unenägude vaime kilda.

Slaavlased ei tunne päris luupainajat, küll aga teisi vaime, kes luupainaja ülesandeid enam-vähem täide saadavad. Nende домовой käib mõnigi kord loomi piinamas. Inimeste painajana esineb банникъ, kes saunaskäijaid ja vihtlejaid pikaldase saunasviibimise järel vaevab. Banniku mõiste on igatahes kitsam kui luupainaja oma, sest bannik käib ju ainult saunaskäijatel vaeva tegemas, kuna ta muud isikud jätab puutumata.

Meie keeles nimetatakse ülemaltähendatud elukat tavaliselt „luupainajaks“; peale selle pruugitakse aga veel hulka nimeteisendeid, nagu „luupaine“, „luupatak“, „painaja“, „painjas“, „paindjas“, „paine“, „painakas“ ja „tal-

laja". Võnnus nimetatakse luupainajat vahel koguni „luuvirvenduseks“. Me tahame üleüldisest nimest kinni pidada ja inimeste ning loomade piinajat ikka „luupainajaks“ hüüda.

IV.

Luupainaja sündimine.

Üleüldiselt arvatakse, et keegi elus inimene teiste inimeste ehk loomade peal luupainajaks käib; harvemini kõneldakse, et mõni surnu, kodukäija luupainamise oma ülesandeks määranud.

Põltsamaalt M. Luu poolt kirjapandud teadete järele tuleb luupainajat salaja tapetud inimese hingeks arvata. Sääraseid hingi ei võeta taevasse ega põrgusse vastu, vaid nad rändavad igavese juudi moodi õhus edasi ja käivad, inimestele tahtes kätte maksta seda kurja, mis neile tehtud, luupainajat tegemas. Selle arvamise järele langeb luupainaja hulkujaid hinge täiesti ühte, ainult selle odhega, et osa hulkujaid hingi on luupainajaks saamisest välja suletud.

Võrumaa rahva arvamise järele käib kahetaja vaim inimeste ja loomade seljas luupainajaks; teise arvamise järele tuleb luupainaja ometi kahetaja viha näol inimese peale. Tüduruk käib seda meest õõseti piinamas, keda ta enesele meheks ihaldab, aga ei saa. Nimelt arvatakse, et musta verd isikud valget verd isikutele, kelle peale nad viha kannavad, luupainajateks lähevad (I. Tamm, Põlvast).

Pärnumaal väidetakse, et luupainaja pole muud kui vihamehhe ehk nõia hing, kes keha tarretanud olekusse maha jätab ja ise läheb inimesi või loomi vaevama.

Nii palju kui rahvas luupainajast teab rääkida, nii vähe tunneb ta seda abinõu, mille varal luupainajaks võib saada. Rahvas näikse selle teadmisele leppivat, et luupainaja olemas; kuidas luupainaja sünnib, seda nõuab rahvas vähemini teada. Miks peaks ka õige inimene seda nii palju teada uurima, sest ükski õige inimene ju ei taha hakata luupainajaks. Õige inimese asi

on selle peale mõelda, et kuri ta külge ei hakka ehk, kui luupainaja kallale tuleb, luupainajat eemale hoida. Eemalehoidmise abinõusid pärib igaüks hoolega taga ja neid tunnevad peaaegu kõik, kuna luupainajaks saamise teateid nagu teemantfisisid harukorral leitakse.

O. Hintzenberg teab rääkida ühest mehest, kes luupainaja sõnu osanud. Kui ta mõttes need sõnad ära lugenud, tulnud luupainaja kohe sinna, kuhu mees soovinud. Mees osanud niisama hästi ka luupainajat eemale hoida. Mõnikord kutsunud mees teiste naljaks luupainaja välja, hoidnud siis aga jälle luupainaja sealt vaevamast tagasi, kuhu luupainaja kutsutud. Siis kuulnud selgesti, kuidas luupainaja mööda parsi ja seinu roninud nii mis ragisenud. Mees polnud kurja loomuga; ta õppinud muidu luupainaja sõnad selgeks. Ütelnud ise: „Pole minul muud tarvis kui mõtlen aga need sõnad, siis tuleb kohe!“

Missuguseid sõnu mees aga tarvitanud, seda ei ole Hintzenberg kuulda saanud.

Teises kohas oma ülestähendustes teatab Hintzenberg, et luupainajaks isesuguste rohtude tõttu võis saada. Korra annud nõid ühele tüdrukule kolmesugust rohtu; neist pidi tüdruk igal õhtul kolm tilka sisse võtma, nimelt igaühest rohust nii- ja niipalju — ja selle peale oli tüdrukust luupainaja valmis. Missuguseid rohte nõid tüdrukule andis, ehk teisiti, missugused rohud inimese luupainajaks võivad muuta, seda ei ole Hintzenberg kõigist järeleküsimistest hoolimata teada saanud.

Jällegi teatab Hintzenberg, et kaardimoor ühe perenaise pannud oma loomade peal luupainajaks käima. Pärast aga, kui perenaine loomade pealt ära võõrutatud, hakanud luupainaja kaardimoori enese peal käima ega saanud kaardimoor oma nõiutud luupainajast lahti.

Tihti kõneldakse, et mõisnik ehk ta proua o m a l o o m a d e seljas luupainajaks käib sellepärast, et siis põhjust oleks teenijaid tõelda loomade kõhna välimuse pärast.

Tartumaal teatakse, et õela, kurja inimese vandumise ehk needmise tagajärjel sama õela isiku vaim hakkab õõseti vihamehe seljas käima.

Muidu kuuleme veel, et kurjad inimesed luupainajaks võivad hakata ehk ka jälle nõiad ja need, kellel on kahekordsed hambad. Suuremalt osalt läksid nõiad ise oma vihameestele luupainajaks; harukorral saatsid nad kellegi teise eneste eest.

Ühest kohast saab ometi küll teada, kuidas inimene ennast võib luupainajaks muuta. See tarkuse allikas on seitse Moosest. Mine võta aga seitse Moosest kinni! Et keegi rahvaluule korjaja seitset Moosest ei ole lugenud, ei ole keegi luupainajaks saamise tarkust võinud kätte saada.

Ehk juhtub aga mõni kellegagi kokku, kes ütleb seitset Moosest lugenud olevat ja seega ehk ka luupainajaks saamise sõnad teab. Hea oleks, kui agarad uurijad sellepärast sõnatahkade käest hoolega järele päriksid, kuidas luupainajaks saadakse, ja kuulnud teated paberisse paneksid. Kerge muidugi niisugune töö ei ole, aga kes vaeva peale ei vaata, võib siiski sihile jõuda. Seega aitaks agar uurija nagu ära parandada silla, mis oleviku vahutavad voolud kevadisel ajal ära lõhkunud. — Siis oleks meil eksileviimata tee ees, mida mööda edasi minnes me luupainaja täiesti võiksime ära võita. Juba vanasti oli tarkadel viisiks kõige pealt sündimist järele uurida, kui nad kuskil oma sõnade võimu tahtsid üles näidata. Nende jälgedesse astudes võib meilgi luupainaja võimuse võtmine täielikult alles siis korda minna, kui me ta loomu igapidi tunneme.

V.

Luupainaja nägemine.

Salalise piinajaga kimbus olles püüdsid piina tundjad alati teada saada, kes neid piinamas käis. Nad otsisid abi, et luupainaja kas neile või muile inimestele oma loomu avaldaks. — Tavalisest ei ilmutanud luupainaja ennast, kui inimesed iseäralikka abinõusid ei pruukinud; harukorral näitas ennast luupainaja ometigi. Hintzenberg jutustab paari lugu, mille järele luupainaja nähtavale tulnud, ilma et teda seks oleks sunnitud. Korra

kuulnud majarahvas, et ukselink ööse lõgisenud; vaadates näinud nad, et suur valge kogu nagu seebivahu-pull läbi õhu lennanud selle peale, keda luupainaja enneminigi tallanud, ja kohe olnud seesama mees luupainajaga kimbus. Teinekord näinud luupainajast vaevatud mees, kuidas valge kogu ühe jala pealt teise peale hüpates mehe poole tulnud ja siis korraga meest hakanud rõhuma. Schantz teatab Pärnumaal, et seal üks vanamees parsil puhates kahe peaga kulli näinud enese peale lendavat, ja sedamaid hakanud luupainaja meest hirmsasti tallama. Reitivelt jälle räägib, kuidas luupainaja musta kaabuga mehe näol ilmunud.

Harjumaal kõneldakse, perenaine näeb, hall vanamees, hall kuub seljas, vöö vöö, härjasüdame müts peas, ilmub söngi ette, kargab naise kallale, hakkab kangesti rõhuma. Tule ülesvõtmisel kaob luupainaja.

Niisuguseid vabatahtlikka luupainaja nägemisi peame aga põikuseks arvama. Palju enam ei tahtnud luupainaja igapäevases elus ennast mitte näidata, kui teda seks ei sunnitud. Mõnikord laskis luupainaja ennast käega katsudagi, aga kadus, niipea kui enesele midagi paha aimas tulevat, angerja kombel käest ära.

Taheti luupainajat näha saada, siis pidi teda varjul valvutama. Mõistis luupainaja inimeste mõtted ära ehk ütleme selgemini, sai luupainaja aru, et teda taheti vaadata, siis hoidis ta ennast sealt eemale. Luupainaja vaatajad pidid siis niisamasuguseid samme astuma nagu varga valvajad varga kinnivõtmisel.

Kui luupainaja valvajad kuulevad, et luupainaja inimesel või elajal kallal, siis tarvis kõige pealt tuld võtta, nimelt aga õieti ruttu, sest muidu vulksab luupainaja läbi prao ehk augu majast välja ega saa teda enam näha. Ei tulerauast ega fikkudest, saa nii pea tuld, kui luupainaja nägemiseks tarvis. Sellepärast võetakse tuli kohe kaasa. Et luupainaja tuld ei näeks ega sedaviisi tulemata ei jääks, pannakse küünal laternasse ja latern seepeale hõlma alla või ka vaka alla. Russwurmi ütlemise järele peab see koguni kirikuküünal olema. Pärnumaal seletatakse, et luupainaja nähasaamiseks tuleb inimese rasvast

küünal valmistada. Painab nüüd luupainaja kas inimest või looma, siis pole muud kui võtta tuli hõlma või vaka alt välja ja vaata, küll siis näed. Virumaal räägitakse, et peale selle veel tarvis läbi niinest sõelapõhja vaadata, mujal aga jäetakse viimne tingimus enamasti maha. Tartumaal kästakse seda, kes luupainajat tahab näha, end kummargile lasta ja läbi harude vaadata, — siis võida luupainajat näha. Ma ei tea, missugusest ajast saadik tartlased enestel arvavad kassisilmad olevat, sest ainult kassisilmad võivad pimedas luupainajat näha, ja nagu teame, käib ju luupainaja pimedas. Vist unustasid tartlased tulega vaatamise hoopis ära ja mõtlesid veel vaatamise teise järgu peale, ja sellesse teise järku kuulus läbi harude vaatamine. Sedaviisi ei tarvitaks tartlased silmade poolest kiisudega mingisugust vahetusekaupa teha ega sajasilmalist Ärgost allilmaist päevavalgele tooma minna.

Kui tulevalgel luupainajat vaadati, ei ilmunud luupainaja tavalisest mitte inimese kujul.

Pärnumaal kõneldakse, et luupainaja kallaletulemise puhul tarvis äkisti kõvasti vastu seina käänata. Mees teeb nii, kuulduv vali pauk ja mehe kõrvale ilmub jänes. Mees võtab jänese laudilt maha rehe alla, kus see nooreks neiuks muutub. Mees võtab neiu enesele naiseks, nagu üleüldiselt tuttavas loos. Naise kadumise puhul on mehe kõrvale jälle jänes ja jänes muutub luupainajaks. Mees pigistab luupainajat, kes selle peale jäädavalt kaob. Teises kohas Pärnumaal teatakse, luupainajast vaevatud mees lõõnud käed painamise ajal kõvasti kokku: kohe puukänd käte vahel. Mees ähvardanud kannu kiviga purustada, kui luupainaja veel ilmub. Sest saadik luupainaja kadunud.

Virumaal arvatakse lehmale luupainajaks käivat inimest unes näha saavat, kui püksid lehma sarvi seotakse.

Viljandi pool teatakse jutustada, et luupainajat alasti inimesena näha saadud. Ka võrulased arvavad luupainaja vist inimese näol ennast ilmutanud olevat, kui nimelt luupainajale sadul selga visatakse ja temaga sepa juurde sõidetakse. Või

nägid nad luupainajat ometi hobuse näol? Saksa vanad jutud lasevad valvajaid luupainajaid-inimesigi sadulasse panna, nendega sepale sõita ja seal ära rautada *).

Wiedemann ütleb, et luupainajat hobuse seljas siis nähakse, kui lina ümber võetakse, rangid pahempidi kaela pannakse ja läbi rangide vaadatakse. Ehk jälle: 3 neljapäeva-õhtut võetagu iga kord üks viis, pandagu kolm sõlme sisse ja löödagu vaevatud looma 3 neljapäeva-õhtut järgemööda kolm korda.

Tulega vaadates nähakse luupainajat pea hobuse, pea kassi, pea koera, pea peata vasika, pea porikärbse, pea linnu näol. Siiski mitte üksi hingelistena ei ilmu luupainaja. Elukas arwab vist, et kui asjadena nähtavale tuleb, teda seda raskemini ära tuntakse. Nii moondab luupainaja enda kord munaks, kord õlekõrreks, kord leheks, kord hanguks, kord labidaks, kord toobiks, kord mõneks muuks asjaks. Väga tihti kuuleme, et luupainaja nõelaks hakanud. Kõige hõlpsamini pääseb ta nõelana, õlekõrrena või lehena valvajate käest. Valvajad ei oska niisugust pisukest asja küllalt tähele panna ega kohe kinni võtta ja seni leiab luupainaja tihti paraja aja põgenema panna.

Kui aga valvajad targa enestega kaasa võtnud, moondagu siis luupainaja ennast ka Louhe viisi, targa silmast ei jää ta „hobusejalg“ ometi varjule. Tark oskab luupainaja kujule mingisuguse vea teha: kas murrab lehe kõveraks või kõrre katki või käänab nõela silma sisse või teeb muud sellesarnast. Selle teoga on luupainaja kehale kohe mõni vigasündinud, kas jalg katki murtud või käsi asemelt ära või pea kõveraks väänatud või muud sellesarnast. Nüüd pole muud kui teisel hommikul otsima minna, kellele sarnane vigasündinud, ja kohe on luupainaja käes. Kord löödi leht naelaga seina külge. Hommikul leiti noor tütarlaps kõrvapidi seina külge naelutatud olevat.

Siiski polnud õieti tarviski luupainajat otsima minna. Luupainaja, näe, andis ise enese üles. Sai luupainaja kinni-

---

*) Simrock, Deutsche Mythologie, § 125.

võtmisel mõne suure vea ega jaksanud vea pärast ise sinna tulla, kus talle viga tehtud, siis saatis ta talust kellegi sinna talusse mingisugust asja paluma, kas vett, leiba, piima või muud sellesarnast. Ei antud palujale soovitud ainet, pidi luupainaja kas eluajaks vigaseks jääma või koguni surema. Tegi murdja murtud asja sirgeks, sai luupainaja iseenesest jälle terveks.

Kui luupainaja hobust tallas, võis teda näha sedaviisi, et voodilina ümber võeti ja rangid pahempidi kaela pandi.

Peksmise teel ja veel teisitiigi võidi luupainajat kätte saada, aga sest alamal. Seni võtame jõudu luupainaja vastu sõtta minna ja talle Poltava lahingut mängida.

VI.

Luupainaja olu ja tegevusepiir.

Pealiskaudu luupainaja elu ja olu vaadates näikse luupainaja vaimude riiki kuuluvat; aga kui terasemalt lugu tähele paneme, langeb elukas vaimude vallast surelikkude riiki. Ometi ei ole luupainaja tavaline inimene, vaid inimene, kes iseäraliku farkusega enesele vaimude omadusi osaks saanud. Luupainaja võib oma endist kuju muuta, kui tarvidus nõuab; võib inimesena, loomana, asjana jne. esineda; on tarvidus mööda läinud, võtab ta omale jälle inimese kuju. Õieti ei muuda luupainaja-inimese keha ennast sugugi, vaid ainult hing. Tahab hing rändama minna, jääb keha eluta maha. Oma rändamisteel võib nüüd hing Ovidiuse sarnaseid muutusi ette võtta. Lahutagu ka jõed ja mäed hinge ihust, kõik, mis hinge ta moondustel puutub, puutub ka kaugel olevat keha. Haavab keegi näiteks luupainajaks käivat ühel või teisel kujul ilmuvat hinge, siis haavab ta ühtlasi ka selle kodus maas magavat keha.

Vähe raske on aru saada, kuidas Wiedemann luupainajat enesele kujutleb. Wiedemann tähendab nimelt, et luupai-

najal inimese mood olla. Kes oli luupainaja siis tõepoolest, kui tal ainult inimese mood oli? Et luupainaja vaim, kodukäija olnud, seda Wiedemann ka ei ütle. Holzmayeri arvamine läheb niisama vähe tõega ühte. Holzmayer nimetab, et luupainaja vana naine olla, ehk õigem vana naise hing. Seda ütlust tuleb liiga ühekülgselt pidada, sest me tunneme nii mõnda juhtumist, millest selgub, et luupainaja sugugi vana naisterahvas ei olnud, vaid noor tütarlaps või ka meesterahvas. Madalmail räägitakse koguni, et kõige ilusam seitsmest tütrest pidi luupainajaks heitma*). Meil kõneldakse vahel tütarlapsest, kes, kui ta soovitud poissi enesele meheks ei saa, selle peal hakkab luupainajaks käima. Sarnase arvamise leiame skandinaavlastelt ja muudeltki.

Pealtnäha mõistab ka J. Jung luupainaja loomu võõriti. Ta kirjutab: „Luupainaja pidi mõnest kurjast inimesest teisele selga pandud inimene, koer, kass, siga või mõni muu loom olema.“ Nende sõnade järele peaks mõni koer, kass, siga jne. luupainajaks käima. See aga ei lähe rahva arvamisega kokku. Küll ilmub luupainaja vahel nimetatud loomade näol, ei ole aga ometi nimetatud loom ise. Ehk on J. Jung seda küll mõelnud, aga ei ütelnud seda mõtet küllalt selgesti välja, nii et ta ütluse kohta kaksipidi-arvamised võisid sündida.

Muidu usub rahvas veel, et peajasjalikult punajuukselised ja niisugused, kel kaenla-augus karvad puuduvad, luupainajateks on määratud. Mõnikord ei tea luupainajateks käivad isikud isegi, et nad luupainajateks käivad. Igatahes võivad nad kas oma tahtmise või teiste sunnil vaevamas käia.

Soomlastest on Varonen katsunud näidata, et need luupainajat õieti kodukäijaks pidanud. Soome rootslasedki usuvad, et luupainaja vahel surnust tekkinud. Leidub sedagi usku, et elus inimene võib surnu saata teistele inimestele luupainajaks (Finlands Svenska Folkdiktning XIII). Luupainajat peetakse pahadeks mõteteks, mis lendavad kahju tegema. Meie rahva arvamistest on mulle sinna kohta sihtiv arva-

---

*) Simrock, Deutsche Mythologie, § 125.

mine vähe silma puutunud. Joosep Tamm nimetab ühes Oudova maakonnast üleskirjutatud jutus luupainajat ka kodukäijaks. Luupainaja vastu pruugitakse mõnes kohas niisama asju, millel surnuga tegemist. See on aga ka kõik. Nende väheste ainete põhjusel ei julge ma Varose viisi luupainajat aina surnu hingeks teha, seda vähem, et pea kõik alalhoitud jutud ja teated niisuguse arvamise vastu räägivad. Luupainaja kohta üleskirjutatud ained tunnistavad palju enam, et luupainaja tavalisesti kuri inimene on, kes ligemisele või ligemise loomadele paha püüab teha. Võimatuks ei pea ma selle ütlusega ometi mitte, et meie rahval vanemal ajal luupainaja kohta teine käsitlus olnud, mis enam soomlaste arvamisega ühte läinud, see on, mille järele luupainajatki kodukäijaks tuli arvata, kuid meie päevil esineb viimane arvamine meie rahva seas harvemini. Me tahame siis alamal luupainajat säärasena tähele panna, nagu ta meile nüüdse aja rahva arvamise järele ilmub.

Et inimese hing luupainajaks läheb, siis ei saa elukat ükski uks ega hoone kinni pidada, ehk olgu siis, et kõik praod ja viimsed kui augukesed kinni topitakse, nõnda et tuba niiteldada õhukindlaks saab. Niisugusest kohast, kus õhku sisse ei pääse, ei pääse ka luupainaja sisse. Pääseb aga kuskilt õhku majasse, olgu pragu kui väikene, siis mahub sealt luupainaja ometi küllalt sisse minema. Pannakse hoones, kuhu luupainaja sisse tulnud, viimane kui pragu või oksa-auk kinni, siis ei pääse luupainaja hoonest enam välja.

Mis on luupainaja rändamise siht? Ei miski muu kui vaevamine, piinamine. Luupainaja läheb selle selga, kellele ta tahab kurja teha. Tavalisesti ilmub luupainaja õöse, juhtub aga ka kordi, et luupainaja päeva ajal inimese peale tuleb. Jkka hakkab luupainaja inimest alles siis vaevama ja piinama, kui inimene magama uinunud ehk silmad kinni läinud.

Mõne inimese peal käib luupainaja harukorral, teiste peal aga iga õöse. See, keda luupainaja iga õöse tallab, lõpeb viimaks üsna ära, nii et surm ähvardab kätte fulla, kui luupainaja vastu aegsasti abi ei leita.

Aga mitte ükski inimene ei talle luupainaja, vaid niisama ka loomi. Mistarvis aga loomi? Seks, et loomade peremehele kahju teha. Hobune, keda luupainaja tallab, ei jaks enam tööd teha, lehm, kelle seljas luupainaja käib, ei anna enam piima. Seega teeb luupainaja loomade omanikule palju halba. Loomade seljas tallamisega tahab luupainaja loomade peremeest kiusata.

Loomadest kannavad kõige rohkem hobused luupainaja piinamist. Luupainaja tallamise järele on nad hommikul, otsegu oleksid ööse vanapagana vankri ees sõitnud, märjad ja värisevad. Nad pistavad pea sõnnikusse, nagu annaks sõnnik abi*).

Tihti käib luupainaja lehmadelgi külaliseks. Härgade seljas tallamisest selle vastu ei ole ma midagi kuulnud, niisama vähe sellest, et luupainaja sigadele, lammastele jne. vaeva oleks teinud. Nagu näha, jätab luupainaja viimased puutumata. Talle saab sellest, kui inimestele, hobustele ja lehmadele võib vaeva teha. Nende üle sirutab ta oma valitsusekepi välja ja vaevab neid nagu kotkas Prometeust, selle maksa nokkides.

Niisama vähe võib mitte-koduloomade luupainajast juttu olla. Mitte-koduloomad ei kuulu ju kellelegi ja sellepärast ei pruugi luupainaja neid vaevama minna. Vaevab ja piinab ju luupainaja ainult neid, kelle peale või kelle peremehe peale ta viha kannab. Õiguse pärast peaks mõni luupainaja ometi karu, hundi, rebase või muu sarnase eluka peale viha kandma, kui see luupainaja karjas võõrsil käinud, peaks metsloomagi piinama minema. Siiski vaikib rahvaluule niisugusest metsloomade piinamisest. Vist arvas rahvas, et luupainaja metslooma olukohta üles ei leia ega metslooma sellepärast ei või piinata. Ainult siis läks tallamine luupainaja käes hästi korda, kui luupainaja tallatava olukoha selgesti teadis. Teab ju rahvas muidugi jutustada, et mõnikord tallatav seni luupainajast vaba oli, kuni ennast oskas külas kuskil varjul hoida. Tuli aga luupainajast vaevatud isik koju tagasi, siis võttis luupainaja teda seal õnneks.

*) Russwurm, Eibofolke, § 385.

Jäi piinatud isik ühte kohta liiga kauaks luupainaja eest varjule, siis otsis luupainaja ta sealt viimaks üles ja painas teda pahemini kui maakera Atlast.

VII.

Abielu luupainajaga.

Enamasti käivad naisterahvad, kas noored tütarlapsed või vanemad naised luupainajateks, koguni harukorral meesterahvad. Noored tütarlapsed käivad tavaliselt noortel meesterahval luupainajaks, mitte ikka oma tahtmise järele, vaid sagedasti on nad „pandud“ käima.

Niisugusel puhul, kui keegi noor tütarlaps noort meest käib painamas, juhtub mõnikord seda, et painamine painaja ja painatava vahel abieluga lõpeb. Abielus kaob kohe kõik tigidus painaja poolt ja abielu ise saab eeskujulikuks õnnelikuks abieluks, kuni ta kas 7 või 14 aasta pärast iseäraliku juhtumise tagajärjel kurvalt lõpeb.

Sääraseid jututeisendeid abielust luupainajaga leidub Eestis kümnete kaupa. Nende sisu on järgmine: Keegi tütarlaps käib noorel mehel luupainajaks. Piinatav kannatab kangesti ja otsib viimaks targalt abi. Tark seletab, et luupainaja tuleb läbi oherdi-augu tuppä. Pandagu augule pihelgane punn ehk pulk ette, siis saadakse luupainaja kätte. Tehakse nii, pärast seda kui luupainaja kallale on tunginud, ja nüüd leitakse toast luupainaja = nuttev tütarlaps, kes enam välja ei pääse.

Mehele meeldib tütarlaps; ta kosib selle enesele ja elab sellega õnnelikku abielu kas 7 või 14 aastat. Noorik on hea naine, aga väga tõsine. Kõigel mehelolemise ajal naerab ta ainult korra, teisendi järele kolm korda. Aastate pärast hakkab mees pärima, miks naine naernud — tavaliselt kirikus naernud. Naine lubab jufustada, kui mees jufustab, kuidas ta naise saanud. Mees nõus. Naine kõneleb nüüd, ta naernud sellepärast, et näinud, kuidas vanapagan kirikus tukkujate nimesid hobusenaha peale üles kirjutatud; nahk jäänud kitsaks,

kirjutaja venitanud nahka hammastega, lõõnud aga sealjuures pea vastu kirikuseina.

Nüüd mehe kohus jutustada, kuidas ta naise saanud. Mees võtab punni seinu-augu eest ära ja ütleb, et naine sealt sisse tulnud. Sel silmapilgul kaob naine ja jääb kadunuks. Ühe teisendi järele hüüab naine august välja minnes: „Viiburi! Viiburi!“

Tarvastus antakse selle imeliku hüüdmise kohta järgmine seletus: Korra läinud mees voooriga Eestist Soome. Viiburis lõõnud ta uulitsal nalja pärast üht tütarlast piitsaga. Kõju jõudes mehel luupainaja kallal: luupainajaks see tütarlaps, keda mees piitsaga lõõnud. Tarvastust teatatakse, et mehe juurest läbi augu lahkudes ta hüüdnud: „Viiburi linna neitsikene!“

Peaasjalikult ei erine luupainaja-tütarlapse naiseksvõtmise teisendite kümned üksteisest kuigi palju. Ainult mõne järele käib luupainajast naine iga laupäeva õhtul oma lastele puhtaid särka selga panemas või neid muidu vaatamas.

Siiski leidub teisendeid, kus luupainaja asemele keegi muu vaimline olevus astub. Änsomardi on oma luuletuses „Murueide tütar“ luupainaja-tütarlapse Murueide tütreks teinud. Igatahes on Änsomardi niisuguse metamorfoosiga täiesti omavoliliselt talitanud. Ma ei ole rahvasuust ainustki teisendit leidnud, kus luupainaja-tütarlapse asemele Murueide tütar astuks. Änsomardi tahtis Murueide tüdruku luuletöös ette tuua ja lainas selle tegevuse laiendamiseks motiivi luupainaja loost.

Teisel juhtumisel esineb ometi samas motiivis teine vaimline olevus tegelasena, nimelt mereneitsi, vesineitsi ehk kuidas teda nimetatakse.

Mees leiab Soome lahest vee pealt magava neiu, viib koju, võtab naiseks.

Seitsme aasta pärast sõidab naine mehega merele kaasa. Sel teekonnal saab naine mehelt kuulda, et mees ta 7 aasta eest sealt merelt magamast leidnud. Niipea kui mees selle teate avaldab, kaob naine venest vette ega tule enam tagasi*).

Ärastakümnete eest tunnistas keegi meie kodumaaline saksa luuletaja luupainaja-loo kauniks Eesti luuletuteks ja avaldas

*) Näkiraamat, Merest leitud neiu.

ta sarnasena salmides. Eesti luuletooteks luupainaja-lugu nimefades eksis saksa luuletaja tublisti. Niisama vähe kui luupainaja ise mingisugune päris eesti vaimline olevus on, niisama vähe on seda abielu luupainajaga. Abielu luupainajaga on rahvusvaheline jutt, ehk kui mitte üleüldine, siis omefi väga mitmel rahval, iseäranis germaani tõugu rahvastel tuttav lugu. Seda-funtakse Kesk-Euroopas, Skandinaavias, Inglismaal, Soomes, Leedus ja veel mujal.

Saksamaal arvatakse, et luupainajast saadud naine Inglismaalt pärit on. Sellepärast hüüab ta Saksamaal mehest lahkudes: „Inglismaale! Inglismaale!“

Enamasti kõik võõrasmaa teisendid tulevad väga elavalt meie luupainaja abielusse heitmist meelde. Üks Rütgenist saadud teisend laseb ühe tütarlapse juurde ohvitseri luupainajaks tulla; neist saab niisama paar, aga teisendite viisi ka ajutine*).

Üleüldse jääb luupainajaga abielu ikka tüübiliseks germaani ilmeks, kui ka germaanlaste lähemad naabridki seda enam-vähem tunnevad. Tavalisesti seisab abielu luupainajaga ühenduses isiku erootilise iseloomuga. Eroofilised efekujutused või erootilised unenäod mõjuvad oma jagu kaasa. Saksa mütolooq L. Laistner on oma tähtsas kirjatöös „Das Rätsel der Sphinx“ abielu luupainajaga katsunud ära seletada unenägemisega, nagu sama mütolooq paljudele muudelegi muistsetele lugudele unenägudest alust ja seletust otsib. Laistneri väite järele on abielu luupainajaga sinnamaale unenägu, kui naine mehe juurest lahku; mees ärkab unest ega leia enam armastatud naist eest, kellega ta unenäos arvab aastaid mööda olevat saatnud. Selle väite vastu vaieldakse, et lahkunud naisest omefi lapsi järele jäänud. Laste järelejäätmine pärast naise lahkumist ei tühista iseenesest veel unenäo võimalust. Laistner arvab küll, et mees luupainaja-unenäost pärast naise lahkumist ärganud. Säherdune ärkamine oleks küll kõige parem seletus, kuid ei olnud iseäralikku vajadust ärkamiseks kohe pärast naise kadumist, vaid unenägu võis natuke veel edasi kesta ja mees naisest maha jäänud lapsi näha. Jgas eesti teisendis ei

*) Zeitschrift für Mythologie, 1855. II.

jää naisest lapsi maha, kuid leidub sääraseidki, kus neid maha jääb, nagu germaani juttudes. Igatahes võisid unenäos lapsed niisama maha jääda kui rahva ettekujutamise järele tekkinud luupainaja-abielus. Ma ei väida, et abielu luupainajaga unenäost tingimata tekkinud, kuid jätan säärase võimaluse maksvaks, seda enam, et kõik luupainaja fallamised inimeste kallal unenäudega liiga lähedas ühenduses seisavad.

Helge Holmström*) katsub abielu luupainajaga ühendusse seada niisuguste muinasjuttude tüübiga, mis abielu mingisuguse kõrgema vaimlise naisolevusega funnevad, kus need naised niisama lahkuvad äkisti mõne aja pärast. Meil Eestis oleks sarnane tuttavam tüüp Kreutzwaldi Ennemuistsete juttude „Näkineius“.

Holmström nimetab säärase tüübi luikneitsi-tüübiks. Luikneitsid tulevad järve ujuma, panevad suled kaldale maha, kuid ujumise ajal võtab keegi varitsev meesterahvas ühe ujuja suled ära ega anna enam kätte. Ujuja saab sulgede röövija naiseks. Meil Eestiski ei ole sarnane motiiv fundmatu (Aarne 400). Mõnikord esinevad üleloomulised neiud meilgi luikedena, mõnikord aga tuvidena. Tuvid näituseks on minu „Eesti ennemuistsete juttude“ Vanaisa karbikeses, kus tuvi „riiete“ äravõtmi-sele ometi kohe meheleminek ei järgne.

Ennenimetatud väite järele oleksid seega luupainaja-abielu jutud niisugustest luikneitsi-juttudest ehk muist sarnastest juttudest tekkinud, mille järele keegi üleloomuline naisolevus tavalise mehega abielusse heidab, pärast kaob, aga vahel ometi veel oma lapsi käib vaatamas. Laste vaatamaskäimist tuletab Eestis libahundiks moondatud naine meelde, kes last imetades hundi-naha seljast maha viskab.

Igatahes on luupainajast saadud naise ja luigest ehk tuvist saadud naise vahel palju sarnasust, ja võimalik on küll, et üks teise moodustamise kohta mõju on avaldanud. Iseloomulikuks jääb neile äkiline inimeseks muutumine ja hiljemini niisama äkiline ärakadumine. Et naine, kui ta majast oherdi-augu

---

*) Folkminnen och Folktankor 1918. H. 4—6.

kaudu pääsnud, kadumiseks niisama seda teed peab tarvitama, on ju üleloomulikkude olevuste esinemise seaduse tagajärg, ütleb Holmström oma ülemalnimetatud kirjutuses. Üleloomulik olemus, mis teatud teed ja teatud viisi tulnud, peab tingimata sama teed ja sama viisi tagasi minema.

Kõigiti on abielu luupainajaga luupainaja-juttudest kõige iseloomulikum, kõige enam tähelepanu enese peale tõmbav, kõige huvitavam. Tuntakse veel palju lugusid luupainaja esinemisest, kuid need ei ole kaugeltki muinasjuttude ja luuletajate pailapsiks pääsnud.

VIII.

Abinõud luupainaja vastu.

Kui muiste rohufirtsude parved Iisraeli rahva elule niisugustel luupainajat tegid, otsisid Iisraeli lapsed mõnesuguseid abinõusid, kuidas kardetavaid vaenlasi enestest eemal hoida. Kui päris luupainaja meie rahvast ennast aastasadad on vaevanud, miks ei pidanud meie rahvas siis ka kõigest jõust igal pool abi otsima, kuidas koledast fallajast lahti saada. Muiste vaidlesid seitse linna Homerose sünnikoha pärast; iga linn neist püüdis enesele seda au, et kuulus luuletaja just temas sündinud; meil selle vastu võivad üheksa maakonda hakata selle poolest vägipulka vedama, kelle ülesleitud abi luupainaja vastu kõige enam mõjub. Kuulsaid tohtreid nad oma vägipulga-vedamises appi ei kutsu, sest peale Viru- ja Järvamaa ei tohi teised ju kuulsate tohtritega hoobelda; ma üflen, kuulsaid tohtreid nad appi ei kutsu ega appi tahagi; nad arvavad, et nende omad „targad“ enam teavad kui kõik uue aja tohtrid ühtekokku. Mis nende „targad“ aastasadade jooksul luupainaja piinamisele tõkete tegemiseks välja arvanud, seda tahame nüüd tähele panna.

Virulased ses vägipulga-vedamises küll vist võitu enestele ei saa, Virumaal tuntakse mõjuvat abi loomade luupainaja

vastu. Käib luupainaja loomade peal, siis ei tohi õhtul laudast välja minnes lauda ust käega kinni panna, vaid üks peab seljaga kinni lükatama. Sealjuures ei tohi kinnilükkaja tagasi vaadata, sest siis ei saadaks see kunts luupainaja vastu abi ühtigi (D. Pruhl Metsikust). Ehk jälle: Võta looma seljast luupainaja higi, määri sellega püss ära. Võta salaja luupainajaks arvatud inimese riide villaseid kaltsa, põleta need tuhaks ja pane see tuhk püssilaengu peale. Piira püssiga 3 korda ümber looma pea ja lase püssiga üle looma selja (D. Pruhl). Loomi tuleb vana kraapluuga pühkida, selle peale luud kolme saksa raja peale viia, seal üle põhema õla maha visata ja siis tagasi vaatamata ära tulla (W. Rosenstrauch Simunast). Ka põletatakse luupainaja ärasasitud karvu hobuse seljast. Veel neljat abi tuntakse: Võetakse puu kätte ja minnakse puuga hobuse juurde valvama. Tuleb luupainaja hobuse selga, siis lüüakse puuga hobuse selga. Hobune saab sedaviisi küll luupainajast lahti, aga kuri loom hakkab tihti hobuse asemel seda inimest tallama, kes puuga luupainajat hobuse seljas löönud (T. Lepp-Wiikmann Haljalast). Niisugust abi võib ainult see pruukida, kes uupainaja loomu vähe tunneb. Ei ma usu, et keegi mõistlik inimene hobust luupainajast tahab lahti päästa, et selle eest ise luupainaja tallamist kannatada.

Virumaal kästakse loomade painaja vastu veel järgmist abinõu tarvitada: Puuri pihelga sisse põhja poole auk, võta looma seljast üheksa karva sel ajal, kui loom luupainajast alles märg, pane karvad pihelga sisse auku ja punn augu peale, siis ei tule vaenlane enam teda vaevama (W. Rosenstrauch Simunast).

Inimeste luupainaja vastu aitab ainult mõnikord see, et puupuss tehakse ja puupussiga luupainajat visatakse, kui luupainaja pealt ära läheb. Mõnikord ei pane luupainaja aga niisugust viskamist sugugi tähele (T. Lepp-Wiikmann Haljalast). Niisugusel korral siis, mil puupussiga viskamine mingisugust abi ei annud, pidi targa juurde mindama ja seda heaks võetama, mida tark selle korra tarvis just õige arvas olevat.

Järvamaal kiidetakse heaks, luupainaja pealetulemise jä-

rele kõiki auka, kust õhku tuppa pääseb, pihelgaste pulkadega kinni lüüa. Sedaviisi jääb luupainaja tuppa kinni; ta tuntakse ära ega tule luupainaja teinekord enam kallale (O. Hintzenberg Tapalt). Pulgad peab muidugi keegi muu ette panema, sest see, keda luupainaja tallab, ei pääse tallamise ajal pulki ette panema, ja pärast oleks juba liiga hilja. On aga liiga raske tuba õhukindlaks teha, siis peab luupainaja vaevatud inimene välja uurima, kes teda tallamas käib. Tuleb luupainaja peale, siis pole muud tarvis kui selle nime hüüda, kes luupainajaks käib, ja kohe jätab luupainaja inimese rahule. (K. Kuusik Amblast). Kuidas pidi aga vaevatud inimene luupainaja nime hüüdma, sest nagu tuffav, ei saa inimene luupainaja tallamise ajal sõnagi suust? Vist mõisteti seda kuntsi nii, et siis nime hüüti, kui inimene üles ärkas. Sel õpetusel on peale selle veel teine konks küljes. Kui selle inimese nime ei teatud, mis siis? Jah, siis ei aidanud kõik hüüdmine midagi. Luupainaja vaevatud inimene võis kas sada korda hüüda ja sada nime nimetada, aga kui ta õige nime peale ei juhtunud, ei pääsnud ta luupainaja käest ometi lahti.

Loomade luupainaja vastu õpetati Järvemaal teistsugu abi. Käis luupainaja lehma seljas, siis võeti linasugemis-hari ja pandi lehma selga, sile pool lehma vastu, terav pool ülespidi. Tuli luupainaja lehma selga, siis haavas ta ennast seal kohe. Enese haavamise peale jättis luupainaja lehma sedamaid rahule. Säärast abinõu tuntakse ka Pärnumaal ja mujal.

Hobuse selga minna luupainaja saba mööda üles. Et luupainaja enam hobuse selga ei tuleks, tee sedaviisi: hakka hobuse sabast iga korda isekohast kinni, nii pikk kui hobuse saba on, ja loe iga kord „Issa-meie“. Seesuguse lugemise järele ei pääse luupainaja hobuse selgagi. See abi on palju parem. Õökulli naelutamine talli ukse külge ei aita selle vastu midagi (O. Hintzenberg Tapalt).

H a r j u m a l õpetatakse painajat ära tundma. Magama minnes võetakse kolm asja ja pannakse pea alla. Varsti näeb inimene unes, kes teda käib painamas. Ehk aga luupainajat kannataja hammustagu, vaenlast enese peale fundes, üle pahema õla

padja nurka; patja hammustades hammustatakse luupainajale palgesse ja teda võib siis kohe ära tunda (T. Wiedemann Koselt). Niisama võib vaevajat näha, kui igasse toanurka rist tehakse ja keegi jääb valvama. Tuleb luupainaja peale, tehtagu rist ka toa ukse alla, ja kohe selle järele nähakse luupainajat ta loomulikus olekus.

Looma luupainaja vastu mõjub, kui tükk heinu võetakse, sellega looma selga kolm korda vastu karva tõmmatakse ja siis see heinatükk loomale antakse. Ehk jälle pühitagu pärast tallaja äraminekut takutükiga looma pealt higi, pandagu takud püssi ja lastagu päeva loojamineku ajal vastu põhja. — Hobusele pannakse hõbesõrmus lakka ja tahuline pastlamõel sabasse; siis kaob luupainaja (T. Wiedemann Koselt).

Veel kiidetakse heaks magaja käte, jalgade ristipanemist. Seesugusel puhul ei saavat luupainaja inimest vaevata.

Läänemaal kiidetakse kõige paremaks luupainajat tule äkilise väljavõtmisega ehmata, selle peale vaadata, milleks luupainaja ennast moondanud, ja siis leitud luupainajale minigisugust viga teha (S. Wahe Hiiust).

Teine niisama hea abi on: Tee kolm neljapäeva-õhtut kolmest nõorist piits, kasta piits tõrva sisse ja mine siis luupainajat varitsema. Tuleb luupainaja inimese või looma selga, siis löö inimese või looma selga kolm korda selle tõrvatud piitsaga. Kohe kaob luupainaja ega tule enam tagasi. Peale seda võid luupainaja veel teisel päeval ära tunda: tal on kolm tõrvast jutti näo peal. Ka see saata abi, kui ahjuhargiga kolm korda luupainaja vaevatud lehma selga lööd.

Läänest üle mere Saaremaal minnes kuuleme, et hobuseid seega luupainaja eest kaitsakse, kui mahalastud kullid, kotkad, õökullid väljalaotatud tiibadega talli üles naelutatakse (J. Holzmayer, Osiliana). Seda usku leitakse aga ka Suurel maal, sest Suurelgi maal juhtub mitmes kohas mahalastud õökull mõisa talli uksele silma paistma. Suurel maal näikse aga usk õökulli abi sisse vähem kindel olevat, sest juba järva-maalts kuulsime, et õökull küllalt hästi ei aidata.

Muidu katsutakse Saares äkilise tulegagi luupainajat ära

hirmutada, kusjuures niisama tehakse kui Suurel maal (J. Anger Kihelkonnalt).

Kuidas saarlased inimeste seljast luupainajat ära võõrutasid, selle kohta puuduvad mul ained Saarlased ei armasta, nagu näha, palju sule vaevamist ega raatsi sellepärast ka oma tarkust palju paberisse panna. Suusõnal saarlaste käest järele pärides, kuidas inimestele luupainaja vastu abi muretseda, sain vastuseks: „Tarvis targa juurde minna!“ Mis aga Saare tark niisugusel korral õpetab, seda pole ma teada saanud. Kui Saares keegi asja-armastaja sulamees leidub, ehk võtab ta vaevaks järele kuulata saarlaste arvamisi luupainaja vastu inimeste kallal ja pistab kuuldud teateid paberisse — muilegi tarkuseks ja teadmiseks.

Kui Saarest üle mere Suurele maale tagasi tuleme, kuulame Pärnumaal koguni uue, iseäraliku abi luupainaja vastu. See on järgmine: Võta natuke surnuluud ja kaabitse kolm neljapäeva-õhtut kolm korda üle keha. See tolm, mis luust maha langeb, hoiab luupainaja eemale (O. Schantz Tõstamaalt).

Pärnumaal õpetatakse veel, tarvis painamise ajal vasaku jala suurt varvast liigutada. Kuid raske painamise puhul võib vaevalt seda abinõu tarvitada. Tõstamaal kästakse kibuvitsa oksad sängi jalutsisse panna — siis kaob luupainaja; niisama, kui vaskraha põue pannakse ja vask-margapuu kõrvale võetakse (S. Lind). Keegi perenaine peksab sellekohase õpetuse järele luupainaja vaevatud hobust kendiga. Luupainaja kaob küll hobuse seljast, hakkab aga selle eest naist piinama. Mehele, kellele vihamees luupainajana seljas käib, teeb naine risti selga. Risti tegemise järel ei julge luupainaja enam mehe selga minna. Nagu kõik kurjad vaimud risti kardavad, nii siin ka luupainaja.

J. Karu tunneb veel järgmist luupainaja ärakaotamise viisi: Loomatapmis-noaga tõmmatakse looma piha ja kahe puusa peale kolm risti ja öeldakse: „Isa, Poja ja Püha Vaimu nimel ajan ma su selle looma seljast ära!“

Iseäranis rikas abinõudest luupainaja vastu on Viljandimaa.

Paistus õpetatakse, et looma selga tarvis hari panna,—

see aidata; siiski lisatakse juurde, et mitte iga kord, sest teatakse lugusid, mille järele luupainaja lehma seljas harja ümber pöörnud ja siis harjaga ühes lehma tallanud, nii et lugu selle abi tarvitamise järel veel pahemaks läinud kui enne (J. P. Söggel Kaarlist).

Helmes jälle antakse teist nõu: Võta nuga, millega alati elajaid tapetakse, tõmba selle noaga elaja piha ja kahele poole puusa peale kolm risti ja ütle ise: „Jumala Isa, Poja ja Püha Vaimu nimel ajan ma su looma seljast ära!“ Siis läheb luupainaja kohe oma teed. Ehk ka nii: Lõõ loomale pahema jala kontsaga kolm korda tagumise poole peale; see aitab ka (J. Karu Helmest). Loomade pealt luupainaja kinnipüüdmiseks tarvitatakse ka veel surnupatja, s. o. patja, mille peal surnu puhanud ja mis peale seda pesemata peetud; see padi visatakse lauda ukse ette (J. Karu). Viimne kunts ei ole omegi Helme rahva oma, vaid selle on üleskirjutaja Pärnust kuulnud.

Peale nende nimetatud abide tuntakse Helmes veel muid. Näituseks: Käib luupainaja lehma seljas, siis võta sõnnikuhark ja peksa sellega lehma selga. Hommikul selle järele tuleb keegi peksja käest või peksja talust midagi paluma. Palujale ei tohi aga midagi anda. Antakse palujale palutud asja, siis ei too peksmine mingisugust abi luupainaja vastu. Ei anta aga palujale midagi, siis kaob luupainaja lehma seljast ära.—Mõned räägivad veel, et lehma selga naiste kõrdiga tarvitatakse peksta. Niisuguse peksmise tagajärjeks võib aga see olla, et luupainaja lehma seljast peksjat ennast tuleb tallama (J. Karu Helmest).

Inimeste ja loomade luupainaja vastu arvatakse Tarvastus heaks ennetuntud viisil piits teha, piits tõrva sisse kasta ja tõrvase piitsaga inimest või looma, kellel luupainaja seljas, nii tugevasti kui iganes jõuab, lüüa. Luupainajaks käijal nähakse siis teisel hommikul tõrvamärk üle näo käivat. Luupainajaks käija tuleb lõõjalt kohe midagi paluma, kas keppi, luuavart, luuavõru või muud sellesarnast. Ei anta seda, mida palutakse, kaob luupainaja ära (J. Kenkmann Tarvastust). Piits, millega luupainajat löödi, kasteti tõrva asemel ka savi sisse ja võeti magama minnes asemele kaasa. Luupainaja tulekul löödi piit-

saga kolm korda luupainajat, kellel siis järgmisel päeval saivised jooned seljas nähti (J. Mädasson Tarvastust). Et luupainaja ülepea hobuste kallale ei tuleks, seks visati rangipalged katusele (J. Mädasson).

Viljandi pool tehakse kolm neljapäeva-õhtut täiskuu ajal kolmeharuline, aga üheksakeelne paelust piits ning pannakse pihlakavarre otsa, siis minnakse ristfeele ja tõmmatakse seda kolm korda kura jala kontsa alt läbi, aga igakordse tõmbamise ajal vilistatakse kolm korda ning jäetakse ta nõnda saviga koos seisma. On nüüd kellelgi loomal, iseäranis hobusel tallis, luupainaja seljas, võetakse see piits ja lüüakse kolm korda tugevasti hobuse selga; siis kaob luupainaja sest ajast kohe ära, aga sellel inimesel, kes luupainajaks käib, jäävad eluajaks verega segatud piitsapalistused selga (H. Jaanson Tänessilmast).

Paistus arvatakse inimese luupainaja vastu järgmist abi heaks: Võta magama heites suur pussnuga, pista aseme kohta lae vahele ja tõmba sõega kolm risti ümber noa lae peale (J. P. Söggel Kaarlist). Tarvastus selle vastu kästakse luupainaja tuppa tulemise augu ette pihelgane pulk lüüa ja pulga peale kolm risti teha (J. Vaine Tarvastust).

Helmes peetakse inimese seljas tallava luupainaja vastu tulusaks veel nii teha: Kui luupainaja su seljast ära läinud, siis mine üles tõustes maantee peale. Kes sulle seal kõige esiti vastu tuleb, see ongi luupainajaks käija. Sellele ütle: „Mis sa ööse mu seljas käisid?“ Seda ütlust su suust kuuldes ei tule luupainaja teinekord enam su kallale (J. Karu Helmest). Mujaltki kuulukse, et luupainaja ikka piinamise maha jätab, kui luupainajaks käijale ta luupainamist ette heidetakse.

Veel antakse luupainaja vastu Helmes nõu luupainaja talusse sel ajal minna, kui luupainaja kedagi tallamas, ja luupainaja hingeta keha ümber pöörda (J. Karu Helmest). Siin sünnib siis luupainajaga just niisama kui mõnikord vedajaga. Ilma hingeta jäänud vedaja keha pööratakse ümber ja nüüd ei pääse vedaja hing enam tagasi*). Luupainajaks käijal olid tagasi

*) Vaata: Kratiraamat, XII.

tulles ümberpööratud kehaga samasugused kimbatused nagu vedajalgi. Igatahes aitas Helme rahva arvamise järele seesugune temp luupainaja kehaga niipalju, et luupainaja enam kallale ei tulnud. Siiski kuulub sarnast arvamist ka mujalt.

Võrumaal arvatakse tulusaks, et hästi tugev mees selle asemele heidab, kelle peal luupainaja käib (M. Siipson Rõugest). Tugevast mehest, kes vaevatud inimese asemel voodis, ei saa luupainaja hõlpsasti jagu. Luupainaja kardab pikemat maadlemist ja jätab asemiku varsti rahule kui ka selle, keda ta seni tallanud.

Tartumaal targad varjavad endid luupainaja vastu jälle sedaviisi: Õhtul enne magamaminemist pannakse sängi ümber terariistad, nagu suured seatapmis-noad, kirved jne., püsti. Kui luupainaja tuleb, haavab ta ennast nende otsas (A. Käärrik Rõngust). On luupainaja korra kuskil haavatud, siis kardab ta edaspidi sinna minna, mõeldes, et talle jälle mõnda pussi mängitakse. Vaevatud inimene pääseb sedaviisi hõlpsasti oma piinajast vabaks. — Jälle teised käsivad jala suurt varvast luupainaja tallamise ajal liigutada (A. Käärrik). See nõu on muidu hea küll, kuid raske täita. Sest tallamise ajal on inimene nõnda luupainaja kütkes, et tal kõige vähemgi liigutamine ütle mata raskeks langeb. Enne peab keegi muu magaja üles äratama, alles siis võib hädakandja varvast liigutama hakata.

Hobuste luupainajat kaotatakse jälle järgmist viisi: Otsi hobuste küna-alused läbi. Kui sealt midagi iseäralikku leiad, võta see ja viska tulle. Tuleb selle peale keegi midagi paluma, siis ei tohi talle midagi anda (J. Rootslane Võnnust). Tartumaal õpetatakse veel, et kui luupainaja looma painab, köidetagu pihelgavitsad (väädid) kokku ja pekstagu sellega looma nika, kui peksja ära väsib. Siis peab peksja ruttu ära tulema. Teisel päeval tuleb keegi peksjalt midagi saada; see ongi luupainajaks käija. Luupainaja kaotamiseks arvati veel heaks mõnesuguseid asju, peale muu ka rattarummu viia ja luupainajat valvata. Seesugusel puhul läks luupainaja pärast painamist enamasti rummu peitu. Hommikul põletati ratas kõige luupainajaga.

Veel kiidetakse Tartumaal heaks luupainajat hõbevalgega lasta (J. Rootslane Võnnust). Niisugusel korral peab muidugi kõige pealt selle eest hoolt kandma, et luupainaja nähtavale tuleb. Vist peab luupainajat valvates üks valvoja äkisti tule varjult välja tõmbama, teine aga kohe, niipea kui luupainaja looma või asja näol ilmub, talle püssiga hõbevalget pihta andma. Ägar mees saab laskmisega aga üksigi korda.

Lõpuks tähendame siia veel üles, mida meie rahvas teisel pool Peipsit, nimelt Oudova maakonnas, luupainaja vastu arstimiseks heaks arvab. Kui luupainaja inimese pealt tallamast ära lahkub, siis tarvis talle kolm korda järele sülitada, naga muidu ka iga ehmatamise järele kolm korda sülitatakse (Joosep Tamm Sträkovast). Sülitus üteldakse luupainajat eemal hoidvat. — Muidu tarvitatakse Oudovagi maakonnas meile juba ennemalt tuttavat abinõu rohkesti: Ööl, kui tuntud luupainaja seljast läheb, tuldaugu sängist kohe välja, nimetatagu luupainajat täie kurjaga ja nimepidi, häbistatagu ja hurjutatagu teda. Kui luupainaja selle peale veelgi järele ei jäta, siis hurjutagu piinatav inimene paljude kuuldes luupainajat ta tallamise pärast ja seletagu ta süü ära (Joosep Tamm).

Oudova poolne rahvas otsib ülepea aegsasti abi selle vastu, et luupainaja kellegi peale ei tuleks, kui see ka tänini sugugi veel tallamas ei käinud. Kui inimene, kellest paha kardetakse, talusse tuleb, siis katsutakse ta eest kõik ära peita, millele ta iganes võiks kahju teha. Kui võõras last või kedagi muud imestelles vaatab, siis vastatakse ta imestlemise peale: „Laps oli enne palju kaunim kui sa näinud!“ Ehk: „Enne oli see palju parem!“ jne. Kui aga kellelegi vähe viga sünnib, kohe hakkab ta sajatama: „Miks N. N. käib mind piinamas! Miks ta käib mind kurnamas! Miks ta viha minu peale kallast! Miks ta jürab mu luid!“ (Joosep Tamm). Arvati, et luupainaja niisugust sajatamist kardab. Ühtlasi ussti, et luupainaja ette oma nime nimetamist kuuldes enam sajataja selga tallama ei julgenud tulla.

Paneme siia viimaks veel need tähendused üles, mis Wiede-

manni raamatus luupainaja vastu leiame ja mille kohta me kindlasti ei tea, kust Wiedemann need teated saanud.

Kui hobuste talli ehitatakse, siis pannakse tükk liha sinna sisse. Kas mädanenud liha hais luupainaja pidi eemal hoidma või mingi muu asi, seda Wiedemann ei ütle. Wiedemann nimetab peale selle veel, et hobust tarvis lüüa kas terava riistaga, või pajakooguga, või niisuguse naise vööga, kes kolm korda on laulatatud *). Wiedemann jätab nimetamata, millal tarvis lüüa; aga kõige selle järele, mis me luupainaja eemalhoidmisest teame, peab löömine muidugi siis sündima, kui luupainaja hobust just vaevab. Oli luupainaja hobusest eemal, siis ei võinud löömine muidugi luupainajasse midagi mõjuda. Tartumaal kästakse terava kirvega hobust selga lüüa sel ajal, kui luupainaja hobuse seljas, nimelt terapoolega pärapidi. Niisugune löök tabab vaevamas käivat isikut.

Russwurm **) teab veel kõnelda, et rootslased luupainaja vastu järgmisi abinõusid pruugivad: Lastakse tuli õõ otsa põleda, või tehakse pihlakamarjadest rist selle juurde, keda luupainaja vaevab, või mässitakse vaevatav inimene surnutekki. Siis jääda luupainaja eemale.

Soomlased arstivad luupainajat sagedasti saunaleilis sõnadega :

Kuparista on sulla pää,
Raudasta on sulla rinta,
Teräksestä on sulla hartiat,
Savesta on sulla vatsa.

Lapsi arstifi saunas viheldes sõnadega :

Mene maata maan rakohon,
Jossa Maariakin makasi,
Lepäsi isä Jumala jne.

Teistes nõiasõnades manatakse luupainaja Hiitola koja uksele, maa alla, nõelte otsa, lõnga sõlme, keeletu kella alla jne., igatahes niisugusesse kohta, kust ta enam ära ei pääse ***).

*) Eeslaste sisemisest ja välimisest elust, lehek. 435.

**) Eibofolke, § 383.

***) Hästesko, L. loitsurunous, lk. 120.

Ülepea esineb rahvaluules see mõte, et valgus painaja ära hirmutab, seega päeva tulekuga juba painaja iseenesest kaob. Nõialauludes määratakse sellepärast talle niisugused tööd, mida ta õõ jooksul ära ei suuda teha, ja nii ei pääse ta enam inimest vaevama.

Mõnes vööramaa abinõus luupainaja vastu kutsutakse püha Johannes teda kinni siduma. Ühes Daani nõialaulus seletatakse, et Jumal painaja ära vannub ja Püha Vaim ta kinni seob. Eestis igatahes arvatakse painaja manamisel ilma Jumalata ja pühalisteta toime saadavat.

Seega oleme tähtsamad rahva arvamised luupainajast lahti-pääsmise kohta avaldanud. Kuidas luupainajast aga tõepoolest lahti võib pääseda, sellest alamal.

IX.

Kas on luupainajat olemas.

Kui korra Soolon Kröösuse juurde tuli, küsis Kröösus Soolonilt: „Ütle mulle, Soolon, — sa oled maailmas ju palju näinud, — keda pead sa surelikkude hulgast kõige õnnelikumaks inimeseks?“ Kröösus arvas kindlasti, et Soolon midagi muud ei vasta kui: „Sina, Kröösus, oled surelikkude seast kõige õnnelikum inimene!“ Ometi imestles Kröösus väga, kui Sooloni suust kuulis: „Kõige õnnelikum on Ateena kodanik Tellus!“ See oli vastus, mida Kröösus uneski ei võinud aimata.

Kas on luupainaja ülepea olemas? küsib uudishimuline. Mõni arvab seda küsimust asjatuks. Ta peas pesitab mõte nagu Kröösusel ja ta ei usu, et mingit muud vastust leitakse kui see, mis ta oma peaajudes selle küsimise peale valmistanud. Ta kohkub vist Kröösuse viisi, kui minagi oma Tellusega tulen. Ja see on tõesti minu vastus.

Mis? kas siis luupainaja ära salgate? Kas oleviku umbusk juba nii kaugelt on jõudnud, et meile enam luupainajatki ei taha jätta, luupainajat, keda sajad meie seast, kui ka mitte

just oma silmaga näinud, siis ometi oma seljas tallamas tunnud. Ohoh! Rääkigu ka, kes tahavad, niisugust lori, meie seda lori uskuma ei hakka! Meil on oma mees, kelle peale meie toetame. Isa Kreutzwald ise astub meie eest platsi, sest isa Kreutzwald kuulutab selgesti, et luupainaja olemas*)!

Eks nüüd ole kimbus! Kui Kreutzwald luupainajale hundipassi asemel kaitsekirja kaasa annab, mis aitab siis enam luupainaja vastu vaielda. Nagu kaks kord kaks neljaks jääb, niisama peab siis tõeks jääma, kui Kreutzwald luupainajale eluõiguse annab, et luupainaja olemas.

Minugi poolest! Jäägu isa Kreutzwaldile õigus! Ta oli tohter, mina mitte. Sellegi poolest pole veel minu Kartaago kadunud! Aga läki vaidlemiselt asjale!

Lugeja, sulle on vist mõnigi kord unes juhtunud, et keegi sind taga ajas ja su elu tahtis võtta. Sa katsusid põgeneda, aga sul oli nagu tina jalus — sa ei saanud sammugi edasi. Teinekord jälle oli vaenlane su kallal ja katsus su eluküünalt kustutada. Sa olid nagu halvatud, ei saanud sõnagi suust. Viimaks pääsis su keelekõidik ometi lahti, sa karjusid valjusti ja ärkasid hirmu pärast värisedes üles.

Sarnaseid unenägusid juhtub enamasti igaühele.

Tihti läheb lugu veel pahemaks. Magaja rindade peal näib nagu kivikoorm olevat ehk nagu mõni hirmus elukas lamavat, magaja hing tahab kinni jääda ja magaja ise tunneb suurt vaeva. Alles ärkamine päästab magaja vaevast.

Igatahes on unenägu, nimelt mingisugune ehmatav, kohutav unenägu väga tihti luupainajaga ühenduses. Unes ilmub mõnikord keegi hirmus vaenlane ja pealegi nii elavalt, et magaja unenägemist ilmsi arvab olevat. Ärgates ei või ta kaua aega märgata, kuhu vaenlane äkisti saanud, kes ju ta juures olnud. Korra juhtus mulle järgmine lugu. Ärkasin õöse unest üles, neljandast toast kanget appikarjumist kuuldes. Enne kui veel asjast aru sain ja appi võisin rutata, seisis appihüüdja värisedes minu voodi juures. Küsid, mis sündinud, seletas appihüüdja, keegi must mees karanud magamise ajal

*) Kodutohter lk. 97—98.

ta kallale ja hakanud teda kägistama; ta ärganud üles, hüüdnud appi ja põgenenud kägistaja käest ära. Kui kohe tulega mindi otsima musta meest, kägistajat, ei leitud kedagi; kõik ukсед olid lukus ega võinud keegi võõras sisse pääseda. Kägistaja, must mees, kes appihüüdja kallale karanud, oli unenäo nägemine, mingisugune luupainlik viirastus, mida unenägija aga tõsiseks olevuseks pidas. Ülepea on lugu ikka nii, et luupainaja kaob, kui suudetakse ennast liigutada või häält teha. Häält tehes ärkab juba magaja ja ärkamise järel põgeneb unenäo-fant.

Luupainaja unenägudel on peale hirmutuste tihti veel iseäralik märk juures: nad on mõnikord erootilise iseloomuga. Inimeste luupainaja on ikka painatavast soo poolest erinev isik: meest painab naisterahvas, naisterahvast meesterahvas. Palju sagedamini piinavad naisterahvad meesterahvast.

Niisugune häda ja hirmutundmine unes see ongi, mida Kreutzwald ja muud tohtrid „luupainajaks“ nimetavad. Ladina keele kutsutakse niisugust olekut incubus. Luupainaja ei tähenda siis mingisugust inimest, kes teisi tallab, vaid ainult iseäralikku tõbist olemist. Kreutzwaldi niisuguse luupainaja vastu ei vaidle ma sõnagagi, küll aga selle vastu, kui küllataat luupainaja kurjaks inimeseks teeb. Hüüab ta ses arvamises Kreutzwaldi appi, siis pahandaks Kreutzwald ennast hõua põhjaski veel, et haridus rahvale suuremat tarkust pole jõudnud tuua.

Õhupuudus ehk suitsust imbunud, halb õhk, raskendatud hingamine kutsub hirmutavaid unenägusid esile, toob teiste sõnadega luupainaja välja. Juhtub magamise ajal tekk suu ehk nina peale, ehk poeb mõni haopis teki alla, ehk ei lase õhutorude katarr hästi hingata, üks kõik, mis, aga kõik sarnased juhtumised raskendavad magamist, toovad nagu kivi rindade peale; magaja tunneb hirmu ja ahastust ja unenäos esineb talle, nagu vajutaks teda keegi inimene ehk loom ega laseks teda enam hingata. Unenägu ja tõsidus sulab niisugusel puhul ühte; magajal on raske nende vahel vahet teha.

Sarnane luupainamis-tõbi tuleb magajale varsti pärast magamajäämist peale, harukorral alles hommikul. Nimelt ilmub

tõbine olemine siis, kui inimene seliti magab ja kui sedaviisi magades pea veel pisut tahapoole vajub. Mõnikord tuleb luupainaja aga ka küliti magamisel peale, iseäranis kui pahemal küljel magatakse. Tavalisesti tuleb luupainaja ühe korra ööse peale; kui aga haiguse vastu abi ei otsita, siis 6 kuni 8 korda ühe ööga. Ärkamisel või enese liigutamisel kaob see tõbine olek.

Tihti kaob tõbi iseenesest, kui inimene vanemaks läheb. Aga mitte ikka. Mõnikord sünnitab luupainaja veel teisi haigusi. Seda peab siis kartma, kui luupainaja pealkäimised ikka sagedamaks lähevad, viimaks iga ööse tulevad ja kaua kestavad. Ülesärkamisel on nägu sinine, liikmed värisevad, süda fuksub kangesti, rinnad ja pea higistavad.

Rohud ei tee luupainajale midagi. Tahad sa luupainajast lahti saada, siis pead oma elukorda muutma. Kõige pealt katsu selle eest hoolt kanda, et vere paljus väheneks ja kõht alati õigel korral seisaks. Nimelt ei tohi õhtul palju süüa, vaid mida vähem, seda parem. Niisama ei tohi seliti ega pehme aseme peal liiga soojalt magada. Ka ülearuse töö ja vaeva eest peab luupainaja kannataja ennast hoidma. Kipub luupainaja siiski kallale, siis pandagu keegi valvama. Niipea kui valvaja näeb magaja rahutuks minevat, äratagu ta magaja silmapilk üles.

Kes neid õpetusi hoolega tähele paneb, võib aegamööda luupainajast lahti saada.

Niipalju luupainaja kohta, keda terve õpetatud maailm tunneb.

Nagu neist ridadest selgub, leiame rahva luupainaja ja tohtrite luupainaja vahel suure vaksu vahet. Rahvas usub luupainaja iseäraliku eluka olevat, tohtrid aga näitavad, et luupainaja tõbisest olemisest sünnib, nimelt vere õige jooksu takistusest. Selle vea arstimiseks ei ole vaja luupainaja piinatud inimesel ühegi farga juurde minna selle sõnu nõudma või seda kutsuda tempa tegema, vaid peab oma keha kõige eest hoidma, mis korralisele verejooksule kuidagi takistust teeks.

Nägime, et luupainajat pole olemas, niisugust nimelt mitte, nagu rahvas usub, aga nägime ühtlasi ka, et luupainaja on, kes inimeses eneses tõbe mõjul ja tõbe kujul ennast avaldab.

Sedaviisi jääb Kröösus oma uhke küsimusega rahutult asja arvama; me ei tunnista Kröösust seks, kelleks ta ennast ise arvab, Kröösus peab faganema, ja uhke kuninga asemele astub liht kodanik.

Kröösuse riik leiab otsa. Kröösus ise jõuab puuriidale, mureta aga elab edasi vapper Tellus.

X.

Hall, külmtõbi.

Luupainajaga ligidalt sugulane on hall ehk külmtõbi. Tartumaal kannab see mõnes kohas nime ork, gen. orga. Mõlemate sünnitajad on rahva arvates inimesed, mõlemad tallavad oma kaasinimesi; luupainaja paneb ometi higistama, hall aga värisema. Hädade vastu arstimine sünnib teisel ka teist viisi.

Wiedemann ütleb halli nime sest tulevat, et hall kuhugi võõraks tulles halli hobuse seljas ratsa sõidab. Niihästi mehed kui naised käivad halliks, inimest külma hingeõhuga värisema, külmetoma ajades. Wiedemann tähendab, et meesterahvaid võrgutajateks, naisterahvaid aga valgeteks võrgutajateks hüütakse ja kõik ühe ülema valitsuse all seisavad*). Meeshallid esinevad koguni harva; tavalisesti käivad naisterahvad hallideks. Tihti kõneldakse halli sõitmisest. Väri nad tõbe ajal tulevad igatahes sõitmist meelde. Arvatakse, et hall põdeja seljas ratsutab.

Kuna luupainajaks tavalisesti meie oma küllarahvas käib, tulevad hallid kaugelt maalt siia rahvast piinama. Üldise arvamise järele on Lapimaa hallide kodumaa. Nagu

---

*) Eestlase sisemisest ja välimisest elust, lehek. 418—419.

vedajad, jätavad nad oma kehad maha ja nende hinged lähevad ühel või teisel kujul mujale rahvast piinama. Kuna vedaja ja luupainaja aga voodisse või mujale maha heidab, jätavad hallid oma kehad puu või seina najale. Lükkab keegi hallide kujud ümber, siis on hallide elu otsas. Kui kord üks tütarlaps Lapimaale läks, seal kõik hallide kehad üles otsis — kuskil leidis korraga terve küünitäre — ja need kehad pikali lükkas, kadus hall meie maalt ära. — Hallide Lapimaa tähendab umbes sedasama, mida muidu Manala tähendab.

Teiste teadete järele ei ole need päriskehad, vaid nende katted — kosud. Enne haige kallale minekut paneb hall kosu põdeja ligidale kuhugi maha ja paneb äraminekul sealt jälle enesele ümber. Need kosud on nägemata. Saavad need kosud viga, ei jää hall nii pea maha*).

Hallidel on nägemine ja kuulmine, aga tundmine puudub neil. Mõnikord tulevad hallid mitmekesi majasse inimesi piinama. Kui ka osa teateid hallisid elusate inimeste vaimudeks teeb, tembeldab teine osa neid ometi surnute hingedeks**).

Räpinas räägitakse, Mehikoormas käinud hall noore neiu näol külast külasse, vakk kaasas; läinud õhtul ikka inimesi piinama, tulnud alles hommikul tagasi.

Pea arvatakse halli luupainaja viisi inimese peale tulevat ja inimese luid murdvat, pea jälle inimese sisse minevat. Alles siis, kui hall kuidagi viisi inimese suust sisse pääseda, võida ta inimest õieti vaevata. Kui hall inimese peal käib, näeb vaevatud inimene tihti teda tulevat. Tahab aga hall inimese sisse pugeda, siis oskab ta ennast mõneks pisukeseks asjaks moondata, et ta ilma inimese arusaamata suust sisse pääseks. Nii moondab hall enese kord samblakõduks ja laseb enda lae alt pudrulusikasse, et sedaviisi sööja suust sisse pääseda. Sööja saab aga aru, paneb lusikutäre putru kõige halliga kotti, koti suu kolmekordse paelaga kinni, kuus kunstlikku sõlme ette. Selle peale seob koti seitsmeks nädalaks kerise kohta kuivama.

---

*) Hurt, Beiträge, I. 12.

**) Vördle: Eesti mütoloogia I, lk. 61—62.

Kange palav kuivatab halli kestaks kokku. — Keedetud piima pruukides peab nahk pealt ära võetama, sest selle alla läheb hall varjule. Sedasama räägib Wiedemann ka kisselist.

Kui hall inimese kallale tuleb ja aegsasti abi ei saada, piinab ta inimest mõnda nädalat. Saadakse õigel ajal abi, kaob hall varsti ära. Kui hall tuppa tuleb, otsib ta kõik kohad hoolega läbi. Ei leia ta kedagi inimest eest, läheb ta paha meelega teisale. Keda sealt leiab, selle murrab vihaga maha, olgu laps või vana. On hall inimest oma aja ära piinanud, siis lahkub ta majast ega tule enam iialgi selle inimese kallale. Keda ta aga vähe vaevanud, selle juurde tuleb hall veel mõnda korda tagasi.

Et halli käest pääseda, põgenenud vanasti tõbine inimene ta eest ära. Hall aga osanud inimese enamasti alati üles otsida; moondanud enese nimelt vaevatud inimese sugulaseks ja teinud ka selle häält karvapealt järele, nii et vaevatud inimene sugulase ja halli vahel vahet ei võinud teha. Kord läinud üks halli põdeja lao peale halli eest pakku. Emä õpetanud enne minemist: „Kui keegi sind hüüab, olgu ka ma ise, ära vasta selle peale!“ Tükk aega läinud mööda. Korraga kuuleb peljus olija, keegi hüüab: „Mari! Mari!“ Esiti ei vastanud tütarlaps midagi. Viimaks, kui emä ikka edasi hüüdnud, vastanud tüdruk, et ta lao peal olla. See ei olnud aga sugugi emä, vaid hall, kes nii hüüdis. Kuuldes, kus ta ohver, tulnud hall kohe selle kallale seda piinama. Teinekord läinud seesama tüdruk sauna vihtlema, et hall kaoks. Vaevalt olnud ta saunas, kui juba üks tundmata mees sauna tulnud, takune kampsun seljas, viisud jalas, õlgkübar peas. Mees ütelnud: „Mari, kuhu sa ometi tükid põgeneda, et ma sind pean taga otsima!“ Kohe hakanud hall kangesti tüdrukut piinama.

Kord põgenenud halli vaevatud inimene järve äärde kuuse otsa pakku. Kuu vari paistnud põgenejast järve vee peale. Hall tulnud, näinud kuu varju vee peal. Ütelnud: „Oh sa vaene-kene, et sa minu pärast enese ära uputasid! Ma oleksin sind

veel viimast korda pigistanud!" Hall läinud ära ja mees pääsnud tõbest lahti (Joosep Tamm Strākovast).

Vanasti põgeneti halli eest mõnikord kirstu ja pandi kaas kõvasti kinni. Siis ei pääsnud hall kallale. Kinnises kirstus võis põdeja aga kergesti lämmatusesurma surra.

Mõned õpetavad, et halli vastu tarvis olla terariistu aseme ümber panna. Siiski teavad teised, et niisugune abi alati ei aita. Keegi põgenenud aita ja pannud seal vikati, sirbi ja kirve enese ümber. Äkisti kuulnud ta ema hõikamist. Äidas magaja vastanud, kus ta on. Kohe näinud ta, et koer kassi-august sisse tulnud, siis inimeseks saanud ja ütelnud: „Mispärast sa neid riistu oled sāngi alla pannud?“ Sedamaid olnud hall seljas ja murdnud luid mis hirmus.

Tihti aitab halli vastu, kui põdeja enese silmakirjaks ära poob. Hall arvab inimese enese tõesti tema kartuse pärast ära poonud olevat ega tule sest saadik enam seda inimest taga otsima. Kord teinud mees nii, pannud enesele silmuse kaela ja olnud nagu surnud. Hall vaadanud, ütelnud: „Rumal, et sa sellepärast enese ära poosid! Oleksid sa minu vett joonud, siis oleksid sa mu muidugi enesest ära ajanud!“ Ülepea näikse viimne abinõu halli vastu ikka abi saatvat.

Kord jälle põgenenud kaks hallipõdejat heinaküüni, teinud kaks riidest kuju, pannud neile nagu poodud inimestele nõõrid kaela ja pugunud ise heinte sisse. Pea tulnud kaks halli küüni lävele. Vaadanud poodud kujusid ja ütelnud: „Selle väikese asja pärast ennast ära puua! Oleksime veel viimase korra pigistanud ja siis koju läinud ube külvama. Meil poleks enam aega olnudki teid vaevama tulla!“ Lāinud ära. Põdejad pääsnud hallist vabaks (J. Tamm).

Mõnesse varjupaika ei ole hall põdejale järele läinud, vaid kutsunud põdeja sealt välja. Keris, parred ja ahi annud harukorral varju, kõige rohkem veel ahi. Põdeja pugunud ahju ja lasknud ahjusuu peale tule ette teha. Sedaviisi ei saanud

hall, kui ta ka toas oli, ahju haige kallale minna (Jaan Keller Pillistverest). — Ka viidi põdeja lauta, pandi uks kinni ja tehti tõrvaga 9 risti uksele. Loodefi, et siis hall sisse ei pääse. Kas ometi hall tõrvaseid rista kartis, on iseküsimus. — Heaks abinõuks halli vastu kiidetakse kas jõkke või järve minemist ja sinna tükiks ajaks jäämist; mida sügavamasse, seda parem. Uppumist kartes ei julge hall sinna põgenejale järele minna.

Muidu aitab halli vastu veel seesarna abi, mis luupainaja vastu: tarvis kõik praod ja augud toas kinni toppida — Wiedemann ütleb: kadaka või pihelga okstega — ja siis ses toas varjul olla. Ka nõgestest ja nõgeste juurtest keedetud rohi toonud mõnusat abi halli vastu. Mõnikord aidanud koguni nõgestega kõrvetamine (J. Keller). Kui haige liiga nõrk ei olnud ja hobuse seljas võis istuda, aitas seegi, et ta ratsahobuse seljas halli eest ära kihutas.

Ülepea näikse hallid kangesti ube armastavat. Ubade külvamine sunnib neid alati haigeid rahule jätma ja omale maale tagasi minema. Kes sel ajal oma ube külvab, kui hallid omale maale lähevad külvama, selle oad kasvavad ütle mata head, vahel mehe pikkuseks, terve vars kaunu täis, igas kaunas üheksa tera; vahel jälle ei kasva ühtki kauna külge, aga selle eest kasvab vars otsani ube täis.

Tavaliselt nähti, nagu enne juba tähendatud, halli pealetulemist. Mõnikord ilmus ta aga ka nägemata viisil. Taheti teda näha, siis vaadati läbi auklise kondi ehk kivi (J. Keller). Wiedemann teab, et umbes seesama nõu aitab, mis luupainajagi nägemisel: voodi põhja puuriti auk. Tuli hall kallale, löödi sinna auku pihelgane pulk. Seepeale ilmus hall inimese näol. Missuguse põhjuse pärast hall ennast siis just näitas, seda Wiedemann ei seleta. Luupainaja vaatamiseks on pulga ettelöömine sein-augule arusaadav: luupainaja ei pääse enam toast välja; miks aga hall ennast näitab, kui voodi põhja puuritud augule pulk ette lüüakse, jääb seletamata.

Kui halli inimese peal kunstlikul abil nähtud, saadud hallist lahti sedaviisi, et haige pea sinna pöördud, kus enne jalad, ja jalad sinna, kus enne pea olnud (J. Keller).

Muist abinõudest halli vastu nimetan veel: Pane hobuse rangid tagurpidi kaela ja käi tõbe kallaletuleku puhul ristamisi mööda tuba. Võta halli hobuse valjad ja seo nendega ilma haige teadmata haige süngi külge kinni ning ütle: „Kuri vaim, saadan! Mine seljast ära!“ Siis läheb hall minema ega tule enam tagasi (J. Karu Helmest).

Enam rohu nägu näitab see abinõu, mida Rõuge pool heaks kiidetakse: Võta kortel piiritust ehk kõrtsiviina, natuke hästi pisukesteks tükkideks lõigatud vägevat sealiha, laendik püssirohtu ja pisut peenekslõigatud juukseid. See segu pane pudelesse, sega hästi ära ja anna haigele juua. Kui kõik karvapealt nii tehakse, tuleb haigele abi (J. Tõllasson Rõugest).

Tartumaal tarvitati mõnes kohas halli vastu rohta, mis enam vanapagana kui inimese kohased. Võeti kalalima, segati piibupigiga ja anti põdejale sisse. Oksendas haige selle välja, korrati sisseandmist. Niisama võeti äramädanenud kala-soolikaid üheskoos tõrvaga ja tarvitati arstimiseks. Kas soolikaid tõrvaga koos ka sisse anti, jääb seletamata. Igatahes võisid need arstirohud halli ennem ussi kallalt eemale peletada kui inimese kallalt.

Veel peksti haiget kadakaste keppidega. Kui hall pealt ära läheb, pannakse põdejale viisud tagurpidi jalga, peidetakse põõsasse ära ja pannakse ta peale hobuseriistu; siis ei oska hall põdejat üles otsida (J. Kukrus Otepääst). Mõnes kohas Tartumaal kiidetakse heaks abinõuks viinaga segatud hundipaska haigele sisse anda.

Veel õpetatakse, et vaja kolmeharulisel ristfeel kolm neljapäeva-õhtut püherdada.

Päris nõidustki pruugitakse halli vastu, õigemini nõiasõnu, mis seitsmes Mooseses arvatakse seisvat. Võetakse sinist paberit ja kirjutatakse selle peale järgmised sõnad:

abrakadabra	ehk	abrasadabra
abrakadabr		abrasadabr
abrakadab		abrasadab
abrakada		abrasada
abrakad		abrasad
abraka		abrasa
abrak		abras
abra		abra
abr		abr
ab		ab
a		a

Need sõnad antakse haigele ilma haige teadmata sisse, siis tuleb abi varsti.

Ülemalnimetatud nõiasõna kohta tähendame, et see mingisugune meie rahva leidus ei ole; seda sõna — tavalisest abrakadabra — tarvitasid muiste mitmed vanad rahvad halli vastu.

Rooma keisri Caracalla arsti Sammonicuse õpetuse peale kirjutati abracadabra tahvlikese peale 11 korda, niisama kui meil abrasadabra, iga kord ikka üks täht vähem. Niisugust amuletti ehk ohutist kanti 9 päeva kaelas ja visati ta siis voolavasse vette, mis haiguse pidi ära viima. Abracadabra tuleb sõnast Abraxas, mis teisel aastasajal gnostiklaste seas tihti esineb. Abraxas tähendas neil 365 vaimu valitsejat. Tähtede arvu järele tähendab ta ülepea 365, siis ka aastapäevi. $A=1$, $b=2$, $r=100$, $a=1$, $x=60$, $a=1$, $s=200$, kokku seega 365. Abraxasega ühtlasi esinevad sagedasti mitmed juutide Jumala nimed, nagu Seebaot, Adonai, Jahve, Eloa jne.

Ülemaltrükitud nõiasõnad on ometi tühi lori.

Lõpuks arvame oma kohuseks veel ütelda, et abrakadabra sõnad ehk muud ses kirjutuses nimetatud rahva õpetused halli vastu abi ei saada, niipalju kui neid ka pruugitagu. Abi võib ainult õppinud tohter anda, iialgi aga mitte maatark oma posisemisega ehk õpetusega.

Teine jagu

Jutud luupainajast.

1. Luupainaja mehe naiseks.

M. Siipsen Rõugest.

Üht noormeest käinud luupainaja tervelt seitse aastat iga õöse piinamas. Niipea kui silmad kinni läinud, tulnud imeilus naisterahvas ja lasknud noormehele rinna peale. Küll katsunud mehike alt üles tõusta, aga ei jõudnud kätt ega jalgagi liigutada. Hommikul olnud mees üsna märg ja higine õõsise liisumise ja hirmu pärast.

Küll otsis mees abi siit ja sealt, küll pruukis kõiksuguseid rohtusid, aga kõik näitas päris ilmaaegu olevat. Seitsme aasta pärast juhatas keegi mehe ühe väga kuulsa Taga-Valga targa juurde.

Mees tänas hea nõu eest, pani kohe hobuse rakkesse ja sõitis Taga-Valga targa juurde.

Tark oli vana halli peaga küürakas mees. Oli mõndagi näinud ja palju haigusi arstinud.

Õhtu hilja jõudis noormees sinna. Teretas vanameest ja kaebas talle silmaveega oma häda.

Vanake vaatas lahkesti ta peale ja lausus siis: „Sa oleksid pidanud juba ennemalt mu juurde tulema. Sa oled kaua kannatanud ja nagu surmavari ära lõppenud. Hea asi siiski see, et su piinaja priske tüdruk on ja mitte vana naisterahvas. Vana naisterahvaga oleks palju tööd ja tüli. Kas oled veel poissmees?“

„Ma olen veel poissmees!“ vastas noormees.

„Seda parem, seda parem!“ lausus vanake.

„Kas oled mõnikord mõtelnud naist võtta?“ küsis vanamees edasi.

„Olen küll mitu korda mõtelnud. Aga võtan naise, kes teab, kas tige loom tedagi rahule jätab. Saab teine minu pärast veel häda sisse!“

„Kui seda kardad, siis võta luupainaja enesele naiseks!“ ütles vanake. „Ta on üks edeva meelega soome neiu, kes sind enne kuskil näinud. On sind armastama hakanud ega jäta enam rahule!“

„Kuidas on see võimalik, et ma luupainaja enesele naiseks võtan? Pealegi on teine mind seitse aastat piinanud. Ma arvan, et ta päris vanapagan on!“ ütles noormees.

Vana tark lõi kaht kätt kokku, naeris habemesse ja ütles: „Rumal noor inimene! Ei vanapagan inimese peale tule. Ma ütlesin ju, et see soome neiu on, pealegi väga rikka peremehe ainus tütar. Mitmed soome poisid on teda kosimas käinud, aga ta ei armasta kedagi muud kui ainult sind. Kui sa teda tahad armastada, siis saad ta enesele naiseks. Ma ei nõua sinu käest selle eest rohkem kui kolm rubla panku. Kuule nüüd, mis ma õpetan. Sinu toa seina sees on oherdi-auk. Seal peob tüdruk igal õhtul tuppa ja tuleb su kallale. Võta tükk pihlakapuud, tee parajaks pulgaks, löika kolm risti otsa peale. Pulk pea paremas käes. Õhtul voodi heites pane käsi augu ligidale valmis. Kui tunned, et luupainaja peale tuleb, pista pulk augu ette. Küll siis näed, mis sünnib. Kodumaast ja vanematest ei mäleta tüdruk enam ühtigi.“

Noormees tänas õpetuse eest, maksis targale hinna välja, jättis jumalaga ja läks oma teed.

Teisel päeval oli pihelgane pulk varsti valmis. Voodi heites võttis noormees pulga pihku. Pea tundis, et tüdruk teda hakkas rõhuma. Noormees püüdis häält teha, aga ei võinud, hääl ei tulnud välja. Korraga tuli targa õpetus ja pulk meelde. Toppis suure vaevaga pulga augu ette. Ja vaata imet: luupainaja oli rinna pealt kadunud, nägus tütarlaps seisis voodi jalutsis.

Tütarlaps kohe kaebama: „Oh ma vaene! Kuhu olen ma nüüd omefigi juhtunud! Mis on minuga sündinud!“ Pani käed silmade ette, hakkas nutma.

Noormehe süda läks haledaks. Hakkas tütarlast trööstima: „Ära nuta, kallikene! Ma olen sind lasknud siia tuua. Tahan sind pruudiks võtta. Meist võib paar saada!“

Tütarlaps vaatas noormehe silma; ütles siis: „Kui see kõik tõsi on, tahan ma su naiseks saada. Minagi armastan sind südamest!“

Paari nädala pärast peeti foredad pulmad. Luupainaja kadus, noormehe palged löid jälle punetama.

Nelisteistkümmend aastat läks mööda. Naine oli hea, aga ei naernud selle neljateistkümnne aasta sees enam kui kolm korda. Mees pärima, miks naine naernud. Naine vastu nõudma, kuidas mees ta omale saanud. Mees lubas rääkida, kui naine naer-miselugu räägib.

Naine hakkas rääkima: „Esimese korra naersin ma kirikus. Ma naersin sellepärast, et vanapagan ka kirikus oli ja tukkujate nimesid verise hobusenaha peale üles kirjutas. Tukku-jaid oli väga palju. Nahast tuli puudus kätte. Vanapagan sasis hammastega naha äärest kinni, tahtis nahka laiemaks venitada, aga nahk rebenes katki ja mehikesel käis pea põmatades vastu kiriku müüri, nii et tuluke silmist välja purskas.

Teise korra naersin laadaplatsil. Seal oli üks purjus mees. Mehe jalad käisid all ristil ja põigiti. Jse vandus mees aga hirmsasti ja sõimas kõik laadarahva petisteks ja koer-teks. Tuigerdas porilombi ääres edasi-tagasi. Vanapagan pani mehele jala ette. Mees kukkus otseti porilompi. Sõbrad tõst-sid mehe sealt jälle üles. Teised ei näinud vanapaganat, aga mina nägin teda selgesti.

Kolmanda korra naersin, kui su lell oli hinge heitmas ja meie ta surmavoodi juures seisime. Hea ingel seisis lelle äitsis ja vanasaadan kaugemal jalutsis. Sinu lell oli õiglane inimene. Vanapaganal polnud ta hingega midagi tegemist. Aga või ep vanapagan sest hoolib. Parajasti, kui lell viimast korda hinge tõmbas, kippus vanapagan hinge kinni võtma. Ingel aga

virutas vanapaganale kepiga niisuguse tugeva hoobi nina peale, et vanapagan nagu koer kõrvu raputades uksest välja pühkis ja plagama pani. Ingel läks lelle hingega oma teed. Ma naersin siis seda kepihoopi. Aga nüüd ütje sa ka minule, kust sa mind enesele naiseks said.“

Mees võttis naise käe kõrvale, viis voodi taha seina juurde augu äärde, tõmbas pihelgase pulga eest ära ja ütles: „Siin on see auk, kust sa siia majasse tulid. Ma panin pulga augu ette ja leidsin siis sinu!“

Sedamaid kadus naine mehe käe kõrvalt. Kaugelt kuulis mees veel hüüet: „Ära lähen, ära lähen, üle mere Viiburi!“

Naine oli kadunud ja jäi kadunuks. Küll otsis mees, aga kust enam võtta! Käis ka Taga-Valga farga käest nõu küsimas, aga vana fark oli surnud ja poeg ei teadnud mehele muud nõu anda, kui Soome minna naist otsima.

Seda nõu mees ometi ei täitnud. Jäi sedaviisi jäädavalt naisest ilma. Leinab veel praegu armast naist faga. Ei ole vist veel surnud, sest see abielu-paar läks neliteistkümme aastat ühtelugu nooremaks ja mitte nagu muud inimesed vanemaks.

2. Naine kiviga tüdruku seljas.

P. Rootslane Võnnust.

Kord käinud luupainaja ühe tüdruku seljas. Tüdruk ei saanud enam kuskilt abi.

Viimaks tulnud üks vana soldat sinna. Räägitud lugu soldatile.

Soldat ütlema: „See on tühi asi ära arstida. Kui luupainaja tuleb, siis lase kummargile ja vahi alt jalgade. Siis näed kohe, kes sul luupainajaks käib.“

Tüdruk teinud nõnda.

Näinud: naabri-perenaine tuleb uksest sisse, suur kivi süles. Paneb kivi just tüdrukule selga.

„Leena!“ hüüdis tüdruk.

Kohe kadus luupainaja.

3. Naine luupainajaks.

O. Schantz Pootsist

Mees sattunud teise mehega vaidlusesse. Vaielnud mis puru taga. Viimaks saanud teine ometi võidu. Kõik naernud. Teine saanud suure häbi.

Õhtul läinud võidumees magama. Ööse aga tunnud: luupainaja tuleb. Surunud mehe peale ja tallanud mis hirmus.

Kui luupainaja ära läinud, tõmmanud mees tiku üles. Pole muud näinud kui kõrdi händ välkunud ukse vahel.

Päeval vaadanud mees järele. Näinud, et sellel naisel, kelle mehega ta vaielnud, niisamasugune kõrdi händ olnud nagu sel, kes teda ööse tallamas käinud.

Vist tuli naine mehele ööse tasuma, et mees päeval ta meest teiste ees häbistanud.

4. Kole mees hobuse seljas.

A. Käärrik Rõngust

Ühes talus hakanud luupainaja hobuse peale käima. Sel ajal elanud rahvas veel rehetares. Hobused olnud talvel rehe all. Sinna tulnud luupainaja hobusele peale. Hobune hakanud esmalt tasakesi ühnutama ja läinud viimaks nii märjaks, et vesi karvade otsast filkunud.

Agar peresulane pidanud nõu, kuidas kutsumata külalist nuhelda. Võtnud terava vikati, istunud ise peräläve kõrvale pingi peale ja hakanud hobuse vaevajat valvama, et kui jälle tuleb, siis vikatiga üle hobuse selja tõmmata ja vehelda. Seda viisi arvas luupainajat haavata, nii et see enam peale ei tuleks.

Kui ta ühel õhtul poole ööni pimedas üleval istus ja valvas, hakkas talle kangesti uni peale kippuma. Tuld ei võinud üles võtta, sest siis ei oleks luupainaja tulnud. Küll püüdnud mees und ära ajada, aga jäänud viimaks ometi suikuma.

Korruga kuulnud läbi une fasast ühnutamist. Nüüd virgunud ta üles, võtnud vikati ja läinud kelmile vatti andma.

Kuu paistnud rehe värava praod vahelt sisse.

Hobuse seljas istunud hirmus koleda näoga mees, kolmekandiline kübar peas.

Seda nähes langenud mehel julgus kohe saapa sääرده. Suure hirmuga ust kinni tõmmates jooksnud mees tarre tagasi, kus ta kõige vikatiga maha langenud ja ära minestunud. Selle käre peale virgunud kõik majarahvas üles.

5. Härra luupainajaks.

K. Kuusik Amblast.

Kord elanud kuri mõisahärra, kes oma teenijaid väga vaevanud ja kiusanud. Kõige rohkem kiusanud aga kutsarit. Käinud iga õöse luupainajaks tallis hobuseid tallamas, nii et hobused lahjaks jäänud. Ise riienud härra alati kutsariga, et kutsar hobuseid ei sõõda.

Kutsar läinud viimaks farga käest nõu küsima, kuidas luupainajast lahti saaks.

Tark õpetanud: „Vii kõik asjad tallist ära. Pane ukсед kõvasti kinni ja valva ise tallis. Kui kuuled, et luupainaja hobuste kallal on, siis võta tuli üles. Vaata hoolega tallis järele. Kui seal midagi näed, siis löõ sel mõni koht katki. Küllap siis varsti välja tuleb, kes luupainaja on!“

Kutsar tegi, nagu tark õpetas. Jäi talli valvama. Keskõöse kuuleb: juba luupainaja hobuste kallal.

Kutsar võtab tule üles, vaatab tallis ringi. Ei näe midagi muud kui kahe haruga heinahangu seina ääres. Kutsar murrab hangu feise haru katki ja läheb siis magama.

Hommikul kuuleb feiste teenijate käest, et härra õöse jalaluu katki murdnud ja voodist välja ei saa.

Sest saadik ei käinud luupainaja enam hobuseid vaevamas.

6. Naabrinaine painajaks.

5. Feldbach Samokrassist.

Vodavas käinud ennevanasti ühel mehel painaja peal. Iga õhtu näinud mees, et naabrinaine, valge räff peas, tuleb tuppa ja istub tema voodi jalutsi maha. Teised toasolijad ei näinud aga midagi. Kui nüüd mees läinud voodi magama ja tuli ära kustutatud, tulnud naine jalutsist mehe peale ja pigistanud nii, et kas või elu välja. Küll katsunud mees oma pähema jala varbaid liigutada, aga mida ei saa, seda ei saa, tee, mis sa tahad. Mehe oma naine tunnud kõrval mehe ahastust ja äratanud ta üles.

Mõnikord olnud õhtul kõik teised veel üleval ja tuli põlenud toas; kui mees aga voodi heitnud, kohe vanamoor kukil.

Küll käidud targa juures ja tehtud mitmed tembud ära, aga painajast lahti ei saa kuidagi. Viimaks jäänud mees haigeks ja surnudki ära; ju see vist luupainaja süü oli.

7. Laest alla.

5. Lillhein Kuusalust.

Kord maganud keegi noorik kambris. Seal näinud ta, et painaja voodi kohal laes rippunud ja õelnud ise magajale: „Kui Toomast mitte kodus ei ole (mehe nimi olnud Toomas), siis tulen ma sinu peale painajaks.“

Et mees kadust ära olnud, lasknudki painaja enese laest alla magaja peale langeda ning rõhunud teda rõhumise kombel.

8. Luupainaja kulli näol tallamas.

0. Schantz Pootsist.

Vanamees heitnud parsile pikali. Näeb: kahe peaga kull tuleb, laseb enese vanamehe rinna peale ja surub mis kärinal.

Vanamehe hing jäänud kinni. Vanamees hakanud valjusti ümisema. Minija kuulnud seda, ajanud vanamehe üles.

Teisel õhtul sündinud niisamuti, kolmandal ka, ja nii ikka edasi. Vanake olnud üsna kimbus, ei aidanud mingi asi. Käinud ka mõne targa juures abi otsimas, aga kõik ilma-aegu.

Viimaks läinud ühe õige suure targa juurde abi otsima.

Tark ütelnud: „Oh sa rumal! Selle väikese asja pärast tuled abi otsima! Eks võtnud natuke surnu luud, kaabitse-
nud kolm neljapäeva-õhtut kolm korda üle keha. Mahalangenud tolm hoiab luupainaja sinust eemale.“

Mees tänanud ja läinud koju.

Neljapäeva-õhtul kaabitsenud luutüki küljest tolm kolm korda üle enese keha.

Ja vaata: luupainaja tulnud, tahtnud vanamehe rinna peale lasta, pöörnud aga ümber ja läinud oma teed. Teisel õhtul sündinud niisama. Kolmandal ka.

Siis aga kadunud kull ära ega tulnud enam tagasi.

Nõnda saanud vanamees vaevajast lahti.

9. Luupainaja porikärbsesks.

D. Pruhl Metsikust.

Uhe peremehe hobune olnud igal hommikul märg. Mees kaevanud häda teistele.

Teised õpetanud: „Võta tühi heeringatünder, vii lauta, õhtul mine tulelaternaga salaja tündri alla. Kui kuuled, et hobune hakkab kisendama, siis vaata, kas näed hobuse seljas kedagi. Keda näed, see on painaja.“

Mees teinud õpetuse järele. Näinud: porikärbes olnud hobuse külje peal.

Mees mõtelnud: kust see kärbes talvel hobuse külge tulnud? Läinud ära. Sel õöl ei käinud painaja enam hobuse seljas; hobune olnud hommikul kuiv.

lõrgmisel hommikul olnud hobune jälle märg.

Õpetatud meest: „Mine, vaata, kui näed midagi hobuse küljes, siis on see painaja. Kui midagi ei näe, võta hobuse küljest kolm korda näpuga karvu, põleta ära!“

Mees läinud jälle vahti. Hobune hakanud kisendama. Mees ei näinud midagi. Külje peal, kus enne porikärbes olnud, olnud nüüd karvad sasis.

Mees võtnud sealt kolm korda näpuga karvu, põletanud laterna sees ära.

Sest saadik ei käinud painaja enam hobuse seljas.

10. Luupainaja hobusena.

€. Kaasik Kuusalust.

Uks mees magas kord suvise ilusa päevaga vähe maad külast eemal lageda maa peal. Korraga näinud mees, et tema endine hobune tulnud ja kohe rinnaga tema rinna peale lasknud ning nii vajutanud, et mehel hing kinni jäänud. Viimaks ometigi saanud ennast veidi liigutada ja ärganud üles.

Seda rääkis see mees ise ja ütles selle tõesti tõe olevat.

11. Luupainaja hanetiiva näol.

€. Kaasik Kuusalust.

Teinekord olnud painaja peremehe peal; rõhunud nii, et mitte varba otsagi ei ole liigutada saanud, ehk ta seda küll püüdnud. Ühe korra ometi saanud ta pahema jala suurt varvast liigutada. Kohe läinud painaja minema.

Mees tõusnud silmapilk voodist välja, tõmmanud tule üles ja hakanud painajat otsima. Leidnudki viimaks painaja. Lae vahel olnud hanetiib. Mees võtnud tiiva, kõrvetanud selle tulega ära, ja feisel päeval näinud, et naabrinaine kõrbenud olnud.

12. Luupainaja munade näol.

€. Kaasik Kuusalust.

Üks mees maganud päeva-ajal toas voodis. Korraga näinud feised, et magaja näo peal munad olnud; mees ei ole

aga mitte oimugi liigutanud. Teised läinud mune ära võtma; siis kadunud munad korraga ära ja mees tõusnud kohe üles, ütelnud enesel palava olevat ja ka väsinud.

13. Luupainaja valge kogu näol.

E. Kaasik Kuusalust.

Üks naine rääkis oma loo, kuidas temal kord painaja käinud. Jutt käis nii:

See oli siis, kui ma veel tüdruk olin. Magasin ühel õhtul õue peal kambris; olin alles üleval; nägin, kui üks valge kogu aida uksest sisse tuli ja kohe minu poole liikus. Ta pressis mind nii, et mul hing kinni jäi; ma tahtsin karjuda, aga ei saanud. Korraga tuli mul meelde, et kui suurt varvast saab liigutada, siis läheb ära. Mul oli nahk nii märg, kui oleksin saunast tulnud, ja võim oli ära, nagu oleks kogu päeva ei tea kui rasket tööd teinud. Pärast seda ei ole mul painaja käinud.

14. Kuidas luupainaja sepal ära rautati.

J. P. Kõiv Kiomalt (Põlvast).

Kord pandi vanal ajal soldatid taludesse korterisse. Üks peremees sai ka enese juurde soldati. Selle peremehe ema oli nõid ja käis soldatil luupainajaks.

Soldat läks ülema juurde abi otsima.

Ülem ütles: „Mine koju ja vaata laua alla. Kui seal mõni terariist juhtub olema, siis viska see ahju!“

Soldat läks koju, vaatas laua alla, nägi seal noa püsti. Viskas noa ahju.

Sel õöl vaevas luupainaja soldatit veel enam kui muidu.

Teisel päeval läks soldat jälle ülemale häda kaebama.

Ülem ütles: „Kui luupainaja jälle tuleb, siis võta sadul ja hea ratsapiits. Sadul viska luupainajale selga ja piitsaga anna talle valu!“

Soldat viskas sadula luupainajale selga, kargas ise sadulasse, piitsaga luupainajale pihta ja tuhatnelja edasi. Sai viimaks ühe sepapaja juurde. Seal pidas soldat luupainaja kinni, käskis sepa ta ära rautada.

Sepp ei tahtnud luupainajat rautada. Luupainajal olid esimesed jalad inimese jalad, tagumised aga hobuse jalad. Suure maksu eest rautas sepp luupainaja viimaks ära.

Soldat kihutas koju, laskis luupainaja lahti.

Hommikul nägi soldat: vanamoor ahju peal, jalad ja käed rauus.

Varsti selle peale suri vanamoor ära.

15. Luupainaja peksmine.

A. Kivi Hõbedalt.

Kord käinud ühel loomal luupainaja. Küll katsunud looma peremees luupainajat iga viisi eemale peletada, aga pole kuidagi võinud.

Läinud targa juurest abi otsima.

Tark õpetanud: „Pea talli üks lahti. Kui loom röökima ja trampima hakkab, siis vaata ruutu ukse tagant, kes tallis on. Seda peksa siis hästi!“

Mees läinud koju. Jäänud talli ukse taha valvama. Äkitselt hakanud loom trampima ja röökima. Mees vaadanud talli ukse tagant ja näinud musta kassi looma seljas. Mees võtnud piitsa ja peksnud kassi koledal kombel. Kass karjunud hirmsasti. Viimaks tüdinud mees peksmisest ära ja jätnud järele. Must kass kadunud silmapilk.

Sest ajast saadik pole luupainaja enam looma peale tulnud.

16. Kuidas luupainajale rahva ees häbi tehti.

T. Lepp-Viikmann Haljalast.

Kord käinud Karuse kihelkonnas ühel saunanaisel õöse painaja seljas rõhumas. Ta vaeneke olnud iga õöse üsna

hädas. Ta käinud ka tarkade juures nõu küsimas, mis teha, et painaja enam ei tuleks.

Targad annud naisele igaüks oma jagu tarkust kätte. Ütelnud: „Kui õöse painaja tuleb, siis peab õhtul enne magamainemist puust üks puss tehtama. Puss pandagu voodisse külje alla. Kui painaja ära läheb, peab see puust nuga painajale järele visatama. Siis teine kord enam tagasi ei tule!“

Naine teinud esimese targa õpetuse järele.

Õhtul toodud haokubu tuppa soenema, et hommiku vara üles tõustes kohe ahju kütta.

Naine teinud puust noa valmis ja pannud enese külje alla.

Olnud selge kuuvalge õö. Kesköö ajal kuulnud saunarahvas: keegi tulnud uksest sisse. Näinud: vari läinud naise sängi juurde.

Kohe hakanud naine valju häälega kisendama, kuni mees ta üles äratanud. Üles ärgates võtnud naine puupussi külje alt ja visanud painajale järele.

Kõik saunarahvas ärganud selle kära ja müra peale unest üles. Näinud, kuidas naise visatud nuga kesk põrandale kukkunud.

Hommikul hakanud pererahvas pussi otsima. Otsinud kõik nurgad ja urkad läbi, aga ei leidnud kuskilt.

Viimaks tulid selle mõtte peale, et painaja pussi kaasa viinud. Mistarvis aga, seda ei teadnud keegi.

Saunamees hakanud ahju kütma. Raiunud haokoo väädist lahti. Haokoo keskelt tulnud puss välja.

Võetud pussnuga ja raiutud teise targa õpetuse järele paku peal puruks. Ei jäänud enam muud järele kui paljas puru.

Nüüd arvanud naine, et on painajast lahti saanud. Aga vale! Teisel õöl jällegi painaja vana viisi platsis. Piinanud naist veel koledamini kui enne. Naisest jäänud viimaks paljas luude hunnik järele.

Saadud aru kätte, ette painaja keegi muu ei ole kui naabripere eit.

Olnud just jaani-laupäev. Kõik küla poisid, tüdrukud olnud kõrtsis. Ka naabripere eit olnud seal.

Selle saunanaise poeg, kelle peal painaja käinud, saanud kõrtsi juures teise pere eidega kokku. Käratanud teise peale: „Miks sa mu ema iga ööse käid tallamas? Kui sa veel kord mu ema kallale peaksid tulema, siis hoia oma nahk!“

Sest ajast saadik ei käinud painaja enam ilalgi naist piinamas.

17. Painaja hobuse seljas ja kuidas teda sealt ära aeti.

S. Lillhein Kuusalust.

Mõnikümmend aastat tagasi elas Pärispä külas Kõnnu rannas keegi vanamoor, kellest räägiti, et ta oma võimusega külarahvale mitmesugust häda on sünnitanud, ja ta olla isegi rääkinud, et kui ta kellelegi midagi paha tahab soovida, siis minna ta vihtlemissaunas kõige ägedama leili ajal lavale ja saata seal oma sajatamissõnu lendu, ja niisugused mõjuda siis iga kord.

Kord läinud vanamoor kuskilt talust enesele hobust tööle paluma, missugune palve aga mingisugusel põhjusel täitmata jäetud.

See ärritanud paluja eide nii väga vihale, mida ta muud moodi pole enam vaigistada suutnud, kui hakanud andmata jäänud looma seljas vahet pidamata iga ööse painajaks käima.

Hakatud siis abi otsima, et hobust asjata vaevast vabastada.

Muidugi oli ka tarku inimesi leida, kes paha peletamiseks õpetust andsid, ja selle arstirohu üks retsept olnud järgmiselt kirjutatud: Võta ja määri hobune otsast otsani ta enese sõnnikuga kokku; see pahandab painajat ja ta taganeb tallist.

Et kätteõpetatud rohtu ohtralt ning pealegi ilma hinnata saada oli, siis olla vaevatud veoloomale ka tubli krohvikord üle tõmmatud, kuid saba jäetud esiti sellest ilma. Selle teoga oli siis painajal paras paik käest ära võetud; aga et ta hobuse juurest veelgi ei ole tihanud loobuda, on ta hobuse hanna külge

asunud ja sealgi rõhumise kombel rõhunud, nii et hobune hommikul niisamuti kui endistelgi õödel üleni märg olnud, otsegu oleks veest välja tõmmatud.

Järgmiseks õöks toimetatud siis ka veel hännale tulusat rohtu peale, ja selle teo tagajärjel jätnud painaja hobuse rahule.

Samal õöl näinud selle talu perenaine veel unes, et painaja eif olla nende tuppa tulnud, tühi märg kott käes. Visanud koti põrandale ning öelnud ise: „Sähke eneste kott, nüüd ma lähen teilt ära.“

Nõnda kadunud painaja talust.

18. Luupainajat tabamas.

A. Reimann Virtsust.

Kui Raja Kaarel Liisu kõrtsi rehe juures olnud, siis käinud luupainaja teda tallamas. Kord saanud ta teda jalgapidi kinni tabada ja ise hüüdnud naist: „Võta tuld, võta tuld!“

Enne kui naine tule vaka alt välja saanud võtta, olnud luupainaja Kaarli käest lahti saanud. Luupainajal olnud nii pehme jalg kui jänese käpp. Muud pole fast tule valgel enam näha olnud, kui et Kaarli peopesa olnud märg.

19. Luupainaja kaotamine.

D. Pruhi Metsikust.

Kord ostnud üks mees hobuse, läinud sellega koju. Külamees tulnud vastu ja öelnud: „Miks sa seda isandat hobuse seljas sõidutad?“

Tema küsinud: „Mis isandat?“

„Küll mina näen,“ vastas külamees.

Viinud hobuse koju, painaja hakanud hobuse seljas käima ja käinud iga õöse; tema vahetanud hobuse asemele teise hobuse;

siis olnud kolm ööd nii, et painaja ei ole hobuse seljas käinud, ja ka teisel hobusel seal ei ole midagi viga olnud. Aga neljandal ööl olnud asemele ostetud hobusel jälle painaja peal; hobune olnud nii märg kui veest välja võetud.

Tema läinud siis selle külamehe juurde, kes esiti ütles: „Mis isandat sa hobuse seljas sõidutad?“ ja palunud selle käest nõu, kuidas painajast lahti saada; see küsinud selle eest maksu ja lubanud painaja ära kaotada. Tema maksnud küsitud hinna, ja see näidanud, et naabri-peremees olnud, kes hobuse seljas painajaks käib. Ærstinud siis hobust ja painaja olnud kadunud.

20. Kinnivõetud luupainaja.

1. Tamm Sträkovast.

Vanasti käinud ühel mehel sagedasti kodukäija või luupainaja peal. Küll püüdnud mees abi saada, aga kõik asjata. Igal hommikul olnud mees puruväsinud ja üleüldse higist märg. Mehe jõud hakanud kord-korralt otsa lõppema. Mees ei jaksanud enam tööd teha.

Viimaks läinud mees nõia käest abi otsima. Nõid õpetanud: „Sul on pooltühi kirst fares. Luupainaja läheb iga kord, kui sind piinanud, sinna kirstu. Tee õhtul niisugune pihelgapuust pulk valmis, mis sinna auku passib. Noaga lõika pulga otsa rist ja pane pulk õhtul sängi veerde. Kui luupainaja jälle tuleb ja viimaks ära läheb, siis läheb ta selle tühja kirstu sisse. Sa võta see pulk ja löö augule ette. Siis võid hommikul näha, kes sind piinamas käinud. Nuhtle teda lõõkidega nõnda, et iga lõõgi ajal kaks korda aamen ütled, aga mitte iialgi kolm korda. Nuhtle seni, kuni ta enam ei luba tagasi tulla!“

Mees teinud nõnda, nagu nõid õpetanud. Valmistanud pihelgase pulga, lõiganud risti pulga otsa, pannud pulga sängi veerde õlgede alla ja heitnud ise magama.

Õöse tulnud kodukäija jälle mehele selga. Jalgade pealt rinna peale ülestulemisel vajutanud meest nii rängasti, et mehel hing kinni jäänud.

Mees võtnud viimase jõu kokku ja heitnud luupainaja üle ääre sängist maha. Selle peale jäänud kõik vagusi.

Mees võtnud sängist õlgede alt pihelgase pulga, läinud kirstu juurde, lõõnud pulga augule ette.

Teisel hommikul teinud kaane lahti. Ennäe imet: kena tütarlaps kirstus. Ei lubanud enam iialgi meest vaevama tulla.

Sest saadik saanud mees luupainajast lahti.

21. Luupainaja kotis.

K. M. Sinka Hallistest.

Kord tulnud ühte talusse poti-kaupmees õõseks. Kui hobuse ära sõõtnud, kuulnud talu hobuste tallist inisemist.

Kohe jooksnud mees peremehe juurde ja ütelnud: „Lähme vaatama, kes su hobuseid vaevab! Võta aga hea kott kaasa!“

Peremees nõus. Läänud talli.

Äga mida nad nüüd näinud? Must kass kükitanud hobuse turja peal.

Mehed pistnud kassi kotti, viinud kindla koha peale. Seal puistanud kassi kotist välja ja pannud ukse lukku.

Hommikul läinud mehed jälle musta kassi vaatama. Ei musta kassi enam kuskil; musta kassi asemel teise talu perenaine. Perenaisel olnud selle talu peremehega õing sees; sellepärast käinud siis ka peremehe hobuseid vaevamas.

22. Luupainaja jalaluu murdmine.

I. Prümmel Kuusalust.

Ühel talumehel olnud hea rammus hobune. Kord pannud aga mees tähele, et hobune nagu kehvemaks hakanud jääma.

Kohe hakatud selle põhjust otsima ja leitud siis viimaks, et hobusel luupainaja peal käib. Heakene küll! Mis nüüd teha?

Mees pole aga suur luupainajate uskuja olnud, sellepärast pole ta painajast suurft tähele pannud; mõelnud aga ise: „Las' ta pagan käib peale, mis ta mu hobusele ikka teeb. Ma annan talle natuke paremini süüa ja ta läheb siledamaks kui enne.“ Aga kõige söötmise peale vaatamata jäänud hobune viimaks üsna kronuks.

Mees läinud targa juurde nõu küsima. Tark käskinud meest hõbekuuli võtta, kolm risfi peale lõigata ja siis neljapäeva õhtul püssiga põhja poole lasta. Mees teinud nõnda targa õpetuse järele. Selsamal õhtul kutsutud teda naabripereesse, kus peremees parsilt maha kukkudes jalaluu oli murdnud, just teise mehe laskmise ajal.

„Miks sa mu sandiks tegid?“ küsinud naaber.

„See on sulle just õpetuseks: sa tahtsid ju mind hobusest ilma jätta,“ vastanud teine.

23. Kaks tüdrukut painajaks.

A. Kuldsaar Sõrvest.

Kord saanud üks noor neiu oma endise armukese peale pahaseks, et see ta maha oli jätnud. Kurja abiga hakanud ta oma endise peigmehe peal painajaks käima. Käinud juba ühe aasta.

Tema noorem õde oli seda märkama hakanud, ja ühel õhtul, kui vanem õde jälle oli ennast selle vastu valmistama hakanud, küsinud noorem: „Kus sa iga ööse käid? Võta mind ka ligi.“

Teine vastu: „Tule, kui lustid.“

Nõnda läinud siis tüdrukud oma kambri. Siin õpetanud vanem nooremale painaja sõnad, keelanud Jumala nime nimetamast, võtnud endid riidest lahti ja pannud minema.

Lõudnud soovitud kohale. Siin pugunud nad ühest väi-

kesest august tuppä. Vanem läinud oma endise peigmehe peale, aga õele näidanud ühe feise.

Äraminemise aeg tulnud kätte. Vanem õde läinud ees tulnud august välja ja noorem jäänud taha. Väikest auku nähes õhkab viimane: „Oh Jumal, kus ma siif läbi pääsen!“

Nõnda jäänudki ta alasti peretuppä ja pole mõistnud kuhugi minna. Hommikul leidnud pererahvas alasti neiu toast. Ta tunnistanud kõik üles ja pole enam iialgi painajaks läinud.

24. Hobuse kallalt mehe kallale.

T. Lepp-Viikmann Haljalast.

Kord käinud ühe talu-peremehe hobusel painaja seljas. Mees katsunud kõik abinõud, aga miski pole aidanud.

Viimaks õpetanud keegi meest, hobust selle puuga lüüa, millega puusärki tehes surnut mõõdetakse. Käskinud just siis lüüa, kui painaja hobuse seljas on.

Mees feinud nii. Kui hobune rehe all õõse häält hakanud tegema, võtnud mees puu ja löönud sellega hobusele selga.

Hobune jäänud jälle vakka.

Mees läinud tuppä, heitnud voodisse. Kohe tulnud painaja mehe oma selga, rudinud ja muljunud, et küll saanud.

Viimaks pole mehel muu nõu aidanud, kui müünud hobuse ära. Siis saanud ka painajast lahti.

25. Lehma seljast naise selga.

1. Karu Helmest.

Ühe naise lehma seljas käinud alati luupainaja. Lehm inanud ühtelugu ja olnud hommikul nii märg, kui veest välja võetud.

Ühel õhtul olnud naine rehes. Korräga kuuleb ta, et lehm inab. Tõmmanud kõrdi, läinud rehe alla lehma juurde, peksnud lehma kõrdiga.

Nüüd olnud teisel õhtul naisel luupainaja seljas, ja nõnda käinud igal õhtul.

Naine läinud targa käest abi paluma.

Tark juhatanud: „Võta linahari, pane õhtul enese peale. Kui siis luupainaja tuleb, jääb ta sinna otsa!“

Naine teinud targa õpetuse järele.

Õhtul ilmunud luupainaja jälle. Võtnud linaharja, pöörnud ümber, litsunud naisel külje sisse ja ütelnud: „Mulle tahtsid sa nii teha, aga vaata, kas sul enesel nüüd hea on!“

26. Luupainaja piipu põletamas.

M. J. Eisen.

Kord käinud luupainaja sauna rehe all hobuse seljas. Hobuse peremees mõtelnud: toon õige targa, kes luupainaja kinni paneb.

Tark tulnud. Võtnud laterna hõlma alla, läinud rehe alla luupainajat valvama.

Luupainaja tulnud. Tark võtnud laterna hõlma alt välja, vaadanud: luupainaja ihualasti hobuse seljas.

Luupainaja jooksmas. Tark järele. Tark lugenud luupainaja sõnad ära. Luupainaja ei pääse enam ära.

Tark ütlemas: „Tule, lähme nüüd tuppa piipu põletama!“

Ei aidanud, luupainaja pidanud ihualasti tuppa minema ja toas piipu põletama.

Pärast ütelnud tark: „Mine nüüd koju!“

Luupainaja ütlemas: „Miks sa mind nii kiusad!“

Tark vastu: „Ei kiusa! Päästan su vaevast ära! Kui tahad veel luupainajaks käia, mine mujale, aga ära enam siia tule!“

Jaak Kelleri suust Pülistverest.

27. Painsjas.

V. Veehmann Rakverest.

Uhtna mõisas olnud vanal ajal painsjaga järgmine lugu. Vona mõisa kubjas sattunud aidamehega riidu. Ta hakanud

ööseti aidameest fallamas käima; pole millalgi ööseti aidamehele enam rahu annud.

Aidamees hakanud viimaks teiste inimeste käest abi kuulama.

Üks inimene annud hea nõu: käskinud kolm nõõpnõela võtta, punase lõngaga kinni siduda, magama minnes enese juurde võtta ning parema külje peale magama heita.

Ööse tulnudki va' kubjas jälle aidamehe kallale, aga ei ole saanud aidamehele enam midagi häda teha. Hommikul tõusnud aidaonu üles ja näinud enese padja sõrva peal kolm kollakat lahja vere sarnast plekki. Ia kubja silmad olnud lõhki kribifud.

Sest saadik jäänud kubjas aidamehe kallal käimast ära ja hakanud ta hobuse seljas fallamas käima. Igal hommikul olnud hobune üle selja valges vahus. Koju pole hobune ilmiski tahtnud sõita, vaid jäänud tee peale seisma ja hirnunud. Aidamees hakanud hobusele niisamasugust abi otsima: sidunud hobusele õõseks teki selga, forganud nõõpnõelad risti teki sisse. Sest saadik jäänud va' kubjas ka hobuse kallal käimast ära.

28. Luupainaja kukelaulu eest põgenemas.

H. Pöder Viljandist.

Kord heitnud mees laudile magama. Pole veel hästi und teisele peale tulnudki, kui korraga näinud, kuidas üks must mees redelit mõõda üles ta magamiskohta tulnud.

Must mees hakanud meest kohe selifi kiskuma.

Mees olnud tubli jõuga. Hoidnud kõigest jõust vastu. Mustal mehel kulunud aeg poole ööni ära meest selifi kiskudes.

Viimaks laulnud kukk. Must mees katsunud, et minema saanud. Pole pärast enam tulnud meest piinama.

Sest saadik ütlevad kõik luupainaja uskujad, et kui pahema külje peal magatakse, siis ei saa luupainaja selga tulla.

29. Naine luupainaja eest põgenemas.

P. Rootslane Võnnust.

Korra käinud luupainaja ühe naise seljas. Kui naine õöse tahtis häält teha, siis oli see hää, nagu kõneleks maa alt keegi. Iga õöse piinati ja vaevati naist hirmsasti.

Naine ei julgenud enam kodu magadagi. Läänud külasse, maganud seal.

Kord läinud jälle külasse.

Vaevalt saanud külasse, kui juba jutt külas olnud, et kange tuulispask läbi küla käinud ja imelikku häält teinud. Kohe sai naine aru, et see tuulispask oligi see luupainaja, kes teda faga ajas.

Kui see naine maha saanud, olnud tal ilma luudeta laps.

30. Luupatak.

1. Karu Helmest.

Kord käinud luupatak ühe peremehe loomi vaevamas. Ei saanud teisest kuidagi viisi lahti.

Läänud viimaks Saare targa juurde abi otsima. Saarlane läinud mehega kaasa.

Mehe juures oodanud saarlane neljapäeva õhtut. Neljapäeva õhtul vanal kuul võtnud saarlane seks muretsetud asjad ühes, nagu: padja, mille peal surnu olnud, küünlavaka ja kirve. Peremehe saatnud laudile, ise jäänud rehealuse ukse kõrvale vagusi seisma.

Korraga hakanud hobune norskama. Saarlane saanud aru, et luupatak hobuse seljas. Pannud surnupadja ukse ette, et luupatak välja ei saaks.

Selle peale võtnud küünlatule vaka alt välja. Hakanud otsima. Ei leidnud midagi muud kui kahe haruga hangu.

Saarlane ütelnud: „See ongi see luupatak. Mis sa tahad temale teha? Kas eluajaks vigaseks ja suurt valu tunda või kohe ta elupäevad lõpetada?“

Peremehel olnud süda luupataka peale täis. Ütelnud: „Ma sooviksin, et ta eluaeg vigane oleks ja kange valu käes kisendaks!“

Saarlane raiunud kohe kirvega hangul mõlemad harud otsast ära ja visanud hangu uksest õue lume peale.

Hang hakanud lume peal ringi käima ja vingunud väga haledasti.

Saarlane ütelnud: „Las' ta vinguda. Lähme magama!“

Saarlane ja peremees läinud rahulikult puhkama.

Läinud hammikul hangu vaatama. Ei hangu enam kuskil.

Varsti tulnud teise pere poiss sinna ja palunud peremeest ja saarlast oma juurde. Tema peremees tahta nendega rääkida.

Peremees märganud kohe, et teise talu peremees olnudki luupatak. Ütelnud: „Kel janu, sel jalad. Tahab peremees kokku saada, tulgu siia! Meie sinna ei lähe!“

Teise pere peremees olnud luupatak. Ta mõlemad jalad raiunud saarlane ära, kui hangu harud otsast ära lõõnud. Praegu kisendanud kange valu käes.

Ei aidanud muu nõu kui lasknud enese teise talusse kanda. Seal palunud peremeest ja saarlast jumalakeeli: „Ma olen seda ära teeninud, et mu jalad ära raiusite. Jalgu ei saa te mulle muidugi enam tagasi anda, seda tean ma ise, sest ma olen ka nõid. Võtke valu ära; ei ma tee enam kellelegi kahju!“

Saarlane ütelnud peremehele: „Ta on juba küllalt vaevas olnud. Jalgu ei või talle enam anda. Kaotame ta valu ära!“

Peremees olnud sellega nõus.

Saarlane posisenud mõned arusaamata sõnad. Valu kohe nagu peoga ära võetud.

Eluajaks jäänud luupatakaks käinud peremees ilma jalgadata. Pidanud sõna ega teinud enam kellelegi kurja.

Karl Nikolai suust Pärnust.

31. Luupainaja linaharja otsas.

J. P. Sõggel Paistu-Kaarlist.

Luupainaja käinud fihti ühe kehva mehe lehma piinamas. Mees olnud õige hädas. Lehm laudas jäänud nagu rojuks ega annud enam piima sugugi.

Mehel ei aidanud muu nõu kui läinud nõia juurde abi paluma. Nõid olnud esmalt uhke, aga kui mees õige palunud ja poole vasikat lubanud tuua, siis hakanud nõid juttu ajama.

Nõid ütelnud vaesele mehele: „Kui sa nüüd koju lähed, siis mine peale päeva veeru kohe lauda juurde, seo lehm kõvasti lõõga, võta linasugemis-hari ja seo lehmale kaela. Saab näha, kas siis luupainaja veel tuleb.“

Mees läinud koju, sidunud lehma kõvasti kinni, võtnud linaharja, sidunud lehmale selga. Ise läinud selle peale tare juurde magama.

Hommikul üles tõustes olnud vaesel mehel kohe esimene asi lauda juurde lehma vaatama minna. Leidnud lehma ilusti laudas, ei märg enam sugugi. Linaharja vaadates näinud, et selle nõelad verised olnud.

Luupainaja kadunud sest saadik ära. Ei tulnud enam kordagi vaese mehe lehma vaevama.

Pärast kuulnud vaene mees hoolega järele, kes ta lehma piinamas käinud. Kuulnud, et see teise pere peremees olnud. Pere kõneles, et nende talu isa mitu nädalat maas haige olnud, rinnad olnud kõik aukusid täis nagu nõeltega forgitud. Sest peremehest kuuldud juba enne, et tal võõras asi toimetada olnud. Nüüd sellest ajast peale ei kuuldud temast enam midagi.

32. Luupainajaga maadlemine.

M. Siipsen Rõugest.

Kord käinud ühel sulasel luupainaja õöd kui päevad peal. Kui vähe silmad kinni läinud, kohe olnud paha vaim seljas ja rõhunud mis hirmus. Mees lõppenud viimaks üsna otsa, olnud veel nagu luu ja nahk.

Viimaks rääkinud häda teisele sulasele. Teine sulane olnud väga tugeva jõuga mees. See ütelnud: „Sõber, miks sa mulle seda ennemini ei rääkinud. Mul on kerge sind aidata. Ma heidan õhtul sinu voodisse, võtan luupainaja oma pihtide vahele ja pigistan kohe vigaseks või surnuks! Vahe-tame voodid ära. Ma heidan õhtul sinu voodisse ja sina minu voodisse. Las' siis tulla. Saame näha, kuidas ta mind rõhuma hakkab.“

Õhtu tuli. Tuled kustutati ära. Sulased vahetasid voodid. Tugev mees pigistas silmad kinni ja norises läbi nina, nagu oleks tõesti magamas. Korraga tunneb ta: keegi võõras voodi jalutsis.

Võõras katsub pehme käega ja ütleb õrnal häälel: „Toomas, sa ikka Toomas ise oled!“ (Toomas olnud sulase nimi.)

Sulane norisenud edasi, ei lausunud musta ega valget.

Veel teist korda katsunud võõras oma pehme käega. Siis hüpanud äkisti voodisse, lasknud kõige kehaga magaja peale ja hakanud rängasti rõhuma.

Nüüd sasinud tugev mees luupainaja ümbert mõlema käega kinni. Ise hüüdnud: „Nüüd on käes! Puhuge tuli üles!“

Enne veel kui tuld saadud üles võtta, libisenud luupainaja mehe käte vahelt nagu angerjas allapoole, kuni viimaks üle voodi otslaua maha sadanud ja ära kadunud.

Tuli võetud küll üles, aga luupainajat polnud enam kuskil.

Sest saadik ei julgenud luupainaja enam nõdrema sulase kallale tulla teda vaevama.

33. Tüdruk painajaks.

A. Kuldsaar Sõrvest.

Tursa Matsi Toomal käinud iga neljapäeva ja laupäeva õõse painaja peal. Toomas olnud üsna surmahädas. Küll küsinud ta külarohva käest nõu, kuidas painajast peaks lahti saama, aga keegi pole teadnud. Viimaks läinud ta targa juurde abi paluma.

Tark õpetanud teda järgmisel viisil tegema: „Võta neljapäeva õhtul pärast päeva veeru oma pahema jala kinga seest kolm nahakildu, tee punase kriidiga iga killu peale kolm risti ja pane need õõseks voodi alla. Siis pane Testamentlahtiselt selle kohaga, kus Iiopi raamat seisab, omale rinna peale ning hoida ennast üleval. Siis saad sa painaja kätte ja võid teda juba eemalt näha, kes ta on.“

Toomas tänanud hea õpetuse eest ja tulnud koju. Siin teinud ta karvapealt kõik nii, kuidas tark oli õpetanud.

Õhtul heitnud ta magama ja jätnud tule põlema. Korraga kuuleb Toomas, et painaja aknast sisse tuleb ja otsekohe tema voodi ette. Käinud siis mitu kord ümber voodi ja vehelnud kätega. Esmalt olnud Toomas hirmu pärast nagu pool-surnud, hakanud aga siis vähehaaval julgemaks minema. Teinud silmad lahti ja näinud, et painaja üks naisterahvas olnud; aga palet pole ta näinud. Nüüd vaadanud painaja pahema käe alt Toomast; siis tundud ta kohe, et painaja muu keegi ei olnud, kui Tõldu Tooma tütar Tiiu.

Toomas kohe käreitsema: „Kuule, Tiiu, mis sa siit tahad?“

Peale neid sõnu kadunud korraga painaja poisi eest.

Teisel päeval tulnud Tiiu õde Tooma käest kinga laisteid (pakkusid) paluma. Toomas olla ka annud. Sest ajast saadik hakanud Tiiu jälle uuesti Tooma peale painajaks käima ja vaevanud teda veel rohkem kui enne.

34. Luupainaja hundale.

A. Reimann Virtsust.

Hans Bootsmann maganud Uisu kõrtsi rehe parsil, kui luupainaja tema vasikat tallama hakanud, kes toas olnud. Hans saanud teda enneaegu vasika pealt maha raputada. Hans hüüdma: hundale, hundale! Luupainaja pööranud veel ukse vahel tagasi ja osatanud: „Isi, isi, löll, löll.“

35. Kuidas tüdruk luupainajast lahti pääsis.

J. Rootslane Võnnust.

Ühel peremehe tütrele käinud luupainaja juba seitse aastat peal. Küll otsinud ta igalt poolt arstiabi, aga kõik ei aidanud midagi.

Kord tulnud selle peremehe juurde üks õomajaline. Sellele rääkinud tütar oma häda.

„Küll ma aitan!“ ütles võõras.

Õhtul, kui teised magama heitnud, süüdanud õomajaline küünla põlema ja pannud villavaka alla.

Õõse hakanud tüdruk korisema ja kägisema.

Õomajaline võtnud ruffu küünla välja ja läinud tüdruku juurde. Üks vana kuivanud tsiug olnud tüdruku peal. Õomajaline võtnud selle ja raiunud sel paku peal kirvega nina otsast ära.

Hommikul tulnud üleiaia perenaine sinna. Teretab: „Tere hommikust!“

„Tere, tere!“ vastavad teised. „Kas teie pool kõik terved?“

Naine kohe: „Terved muidu kõik, muud kui vana ema käis õõse väljas ja lõõnud enesel nina otsast ära!“

Sest ajast saadik jätnud luupainaja tüdruku rahule.

36. Abi luupainaja vastu.

J. P. Sõggel U.-Karistest.

Kord olnud üks tüdruk päris kimbus, ei saanud luupainajast enam kuidagi lahti. Küll ta katsunud kõik ohud ja rohud ära, aga ei aidanud ükski rohi. Kõnelnud lugu ka ühele ja teisele, aga ei armu ega abi kuskilt.

Viimaks jutustanud ta seda lugu ühele vanale soldatile; see kuulunud asja ära ja teadnud selle kohta ka abi juhatada.

Soldat ütelnud: „Kui luupainaja jälle tuleb, siis vaata

läbi vana hõbesõrmuse. Tunned sa ta ära, siis hüüa kolm korda tema nime, küll ta siis ära kaob!“

Tüdruk teinud ka nõnda. Ta tunnud luupainaja ära ja hüüdnud kohe kolm korda selle nime. Ja vaata, kohe käänanud luupainaja ümber ja läinud ära ega ole ka edaspidi teda enam nähtud.

37. Luupainaja abiline.

A. Kivi Hõbedalt.

Ühel talveõöl läinud kord üks Porkuni valla mees õue. Olnud teine särgiväel, palja reisi.

Korraga jooksnud mehe selja tagant siga mehe jalgade vahelt läbi, nii et mees sea selga jäänud. Siga tõusnud mehega kõrgele. Hirmuga sasinud mees sea harjastest kinni: seda vaja, et ei kuku maha.

Siga viinud mehe üle Sirtsu soo, üle Roela mõisa Sirtsu kõrtsi. Kõrtsi juures õelnud siga: „Siin tallis on kõrtsmikul hall hobune. Lähme seda tallama.“

Läinudki. Hakanud kahekesi hobust tallama, võtnud pesuküna veel ränkuseks lisaks. Mehel pole palja reisi sugugi külma olnud.

Ennäe, hobune hakanud all kisendama. Toas hakatud juba tuld otsima, et vaatama minna, mis hobusel viga on.

Mees hädaldama: „Nüüd leiavad meid siit.“

Siga vastu: „Pole viga.“

Pannud pesuküna seina najale ja käskinud meest sinna taha minna. Õelnud: „Ega nad sind siit ikka ei näe.“

Tuldud reie alla. Kõrtsmik vaadanud hobust ja ütelnud:

„Näe, nüüd ta, kurivaim, on jälle hobuse peal käinud, muudkui painab aga.“

Mindud tuppa tagasi. Siga hakanud mehega uuesti hobust tallama.

No üks tema ole jätnud mehe sinna. Läinud ise minema. Mehel nüüd külma kui suur. Pole saanud parata, muud kui läinud kõrtsituppa, palja reisi.

Kõrtsirahvas ehmatanud palja reisi meest nähes hirmsasti ära. Mees seletanud aga, kuidas ta siia saanud, et ta küna taga varjul olnud ja sedaviisi ikka edasi. Mehele antud riided, antud süüa.

Teisel päeval hakanud mees koju minema. Tulise päralt, kus selle maa ots! Mine juba mifu päeva, enne kui Sirtsist Porkunisse saad.

38. Kuidas luupainaja otsa sai.

O. Schantz Pootsist.

Kord käinud luupainak ühe noormehe peal. Tallanud mis hirmus ega annud üht õõdki rahu.

Ühel hommikul leitud pastlanõel noormehe rinna pealt. Võetud ära, murtud nõela ots silma sisse kõverasse. Arvatud, et see ehk on see painaja, kes enese nõelaks moondanud.

Kõik jäänud vagusi. Noormees läinud tööle.

Lõuna-ajal fulnud teise pere lapsed sinna ja ütelnud: „Meie ema oli täna silla puude vahel, nina kõveras. Ei tea, kas on enam elus või ei.“

Nüüd saanud pererahvas selgesti aru, et see pastlanõel oligi luupainaja vanamoor, kelle nina nad kõverasse murdnud. Ootasid, mil surmasõnumit tuuakse.

Teisel päeval kutsufud neid matusele. Teise pere vana ema oli ära surnud.

Mindi matusele ja maeti vana ema maha. Räägiti aga ka kõigile, et ema luupainajaks käinud ja luupainajaks käies surma saanud.

39. Ärapõletatud munad.

J. Rootslane Võnnust.

Kord olnud ühel talumehel väga ilusad, rammusad hobused. Korraga jäänud hobused kõhnaks nagu kronukesed. Küll annud mees hobustele veel paremini süüa kui enne, aga see kõik pole midagi aidanud. Mida rohkem peremees säätnud, seda kõhnemaks hobused jäänud.

Pole peremehel muu nõu aidanud, kui läinud targa juurde.

Tark valmis abi andma. Õpetanud: „Mine koju, otsi hobuste küna-alused läbi. Mis sa sealt leiad, viska põlevasse ahju. Selle peale tuleb keegi sinu käest midagi saama. See ongi see süüdlane. Ära sa talle midagi anna!“

Mees läks koju. Otsis küna-aluse läbi, leidis kaks väikest munakest. Võttis, viskas need põlevasse ahju. Paukudes läksid munakesed ahjus lõhki.

Pea tulnud naabritalust poisike sinna, palunud ämbritäit vett. Utelnud perenaise reskesti haige olevat. Perenaine tahtvat vett; nende oma kaevu ämber olevat kaevu kukkunud, nii et sealt vett kätte ei saavat. Vesi tegevat haige tõesti terveks.

Targa käsu peale pole annud peremees midagi, vaid kihutanud poisi minema. Poiss vandunud ja läinud oma teed. Teisel päeval surnud naabri-vanamoor ära.

Sest saadik läinud selle mehe hobused jälle ilusaks ja rammusaks ega väsinud enam iialgi.

40. Kuidas mees luupainaja pärast ennast poos.

Maria Keermann Kambjast.

Kord elas mees Jüri, kellel juba pool aastat iga ööse luupainaja peal käis.

Ja sellepärast oli vaene mehike nii kõhn, et ta vaevalt jalgadel seisis. Ühel heal päeval kõneles ta seda lugu emale, kes talle nõu andis lauta sõnniku alla minna ja vait olla.

Jüri läks. Aga kui ta sõnniku alla enda ära oli „käknu“, hõikas üks hääl, just kui ema hääl: „Jüri!“

Jüri vastas: „Jah!“

Ja luupainaja oli jällegi „sälän“. Nii siis ei avitanud see nõu ka midagi.

Peale seda kõneles Jüri oma häda teise talu sulasele Jaagule.

See ütles: „Võta suur kõis, seo ots endale kaela, aga muidu vea kõis ristati-rästati tala külge ja mine sinna peale. Kui siis keegi hõikab, ole vaib.“

Jüri tegi seda.

Varsti ütles hääl: „Jüri!“

Äga Jüri oli vaib. Siis kõneles hääl edasi: „Sellesama tühja asja pärast paned sina nõõri kaela. Tänapäev õõ oleks viimane olnud, siis ma ei oleks enam tulnud, sest mul on tarvis hakata ube külvama.“

Siis oli jällegi kõik vaib.

Teisel päeval külvab Jüri isa ühe külimitu ube, aga lõikuse ajal sai kolm vakka. Pärast seda ei käinud Jüril enam luupainaja seljas.

41. Luupainaja 300 versta tagant.

A. Kivi Hõbedalt.

Ühe mehe lehma seljas käinud ennemuiste luupainaja. Lehm jäänud juba üsna lohjaks, aga luupainaja pole ära kadunud. Ei aita muu nõu, kui mine targa juure.

Tark õpetanud: „Sa pane talli seina äärde isekasvanud pink (pink niisugusest puust, millel oksad pingi jalaks on), pane tuli vaka alla ja valva ise. Kui lehm inab, siis vaata, luupainaja istub isekasvanud pingi peal!“

Mees läinud koju ja muretsenud isekasvanud pingi. Pannud selle talli seina äärde. Tule pannud vaka alla ja valvanud ise. Varsti hakanud lehm inama. Mees võtnud tuli vaka alt — näeb, et üks naisterahvas istub isekasvanud pingi peal. Kaob varsti ära.

Teisel õõl sama lugu. Jälle luupainaja lehma kallal. Mees läheb teist korda targa juurde.

Tark õpetanud: „Kui naisterahvas pingi peal istub, siis olgu sul püss laetud. Laengu kõrval olgu veel püssis üks tükk ilaseid karou lehma seljast ja üks laast isekasvanud pingi küljest. Siis lase põhja poole!“

Mees võtnud lehma seljast ilaseid karvu hea tordi ja raiunud ühe laastu isekasvanud pingi küljest. Need pannud ta laenguga püssi sisse. Pannud tule vaka alla, ise jäänud püssiga valvama. Korraga hakkab lehm inama. Mees võtab tule vaka alt ja näeb naisterahva pingi peal. Mees laseb püssiga põhja poole.

Selle peale hakanud naisterahvas rääkima: „Nüüd kinni sa panid küll mu luupainajaks käimise, aga ei sa viga mulle või ometi teha. See on sinu käes võimatu. Mina elan 300 versta siit kaugel!“

Selle peale kadunud naisterahvas ära. Pole siis enam luupainajat käinud.

Jakob Valdmanni suust.

42. Tüdruk hobuse peal tallamas.

J. Kurgan Kurnalt.

Nabalas olnud vanasti suured nõiad elamas. Kord heitnud üks tüdruk lee-auku õhtul magama, aga hommikul leitud ta Tuhalas Sulu talu hobuse peal tallajaks. Seal võetud ta kinni ja pekstud teda tublisti. Ta kaevanud, et ta ilma enese teadmata seda teha, sest õhtul heitnud ta ilma midagi paha mõtlemata lee-auku magama. Pärast peksu kadunud ta jälle ära, aga peale seda pole kuulda olnud, et ta kuskil oleks tallajaks käinud; vist peks aitas.

43. Surnud inimene painajaks.

J. Kurgan Kurnalt.

Kord olnud üks mees metsas heina tegemas. Söönud lõunat ja heitnud teeraja äärde sööma peale puhkama. Korraga tulnud keegi tundmata inimene, ajanud ta üles ja käskinud teda oma tee pealt ära minna. Mees tõusnud sealt üles ja heitnud teise kohta, seal saanud rahulisti magada. Ööse aga tulnud seesama jälle tema peale painajaks; see oli vist üks niisugune surnu, kes ilma matmissõnadeta maha oli maetud.

44. Nabala vaimud.

J. Kurgan Kurnalt.

Nabala mõisa vaimud käinud ennevanasti vastu enese tahtmist õöse Hiiumaal tallajaks. See olnud neile kangesti vastu-meelt, nii et nad üsna nutnud õhtuti. Ühel õhtul kaevanud üks tüdruk, et tema peab õöse linnupoegi tallama. Teine kaevanud, et tema peab minema üht kõverat kaske tallama. Hommikul näidanud tema oma reisi, need olnud üsna verised kase otsa ronimisest.

45. Hallihaigus vanal ajal.

A. Roots'i Võnnust.

Kord läinud Põltsamaal üks mees metsa puid raiuma, kui korraga kuulnud kaks halli rääkivat; teine ütelnud teisele: „Kuhu me nüüd läheme?“

Teine vastas: „Mina lähen mõisaproua paja sisse; kui ta õhtul magama heidab, siis olengi seljas ja raputan kas puru taga.“

Teine jälle ütles: „Mina lähen sellesama mehe koju, kes siin praegu puid raiub; neil on kislat keedetud ja kui tema sööma hakkab, olengi seljas ja raputan kas nahast välja.“

Äga mees kuulas seda lugu pealt ja ütles: „Küll ma sulle seal tahan näidata,“ ja läks koju. Kui ta koju oli jõudnud, vaatas ta söögi üle, ja oli ka kislat keedetud, nagu hallid metsas rääkisid.

Enne söömahakkamist riisus ta lusikaga kiskanaha pealt ära, toppis selle nahkkotti ja kõifis koti suu ristati kinni, nii et hall kotist välja ei pääseks; viskas koti siis rehetoa ahju peale kuivama ja laskis seal 7 aastat kuivada. Kui 7 aastat täis oli saanud, võttis peremees halli kotist välja. Äga hall lippas siis metsa poole, nii et jalad maa külge ei puutunud.

Metsa jõudes said nad jälle kokku; siis küsis see, kes mõisaproua paja sees oli olnud: „Kuidas sul lugu läks?“

See vastas: „Minul olid väga halvad päevad: mind pandi kiskanahaga koti sisse ja viimaks siis viskas peremees mu kuuma ahju peale; seal kuivasin ma kõik see aeg.“

Teine aga ütles: „Minul olid küll head päevad, mina tükkisin padja sisse ja kui mõisaproua magama tuli, olingi seljas ja raputasin teda kas nahast välja.“

46. Hallitõbise oategemine.

J. Vaine Tarvastust.

Kord läinud üks hallisõitja mees hallitõbe eest jõkke paku. Sest vette ei saavat hallitõbi inimesele enam järele minna.

Varsti otsinud hallitõbi mehe sealt üles. Käskinud teda jõest välja tulla. Ei mees läinud. Viimaks hüüdnud hall jõekalda poolt: „Tule ometi veest välja. Ma raputan sind viimast korda veel. Siis lähen koju omale ube maha tegema!“

Tüki aja pärast tulnud mees jõest välja. Halli pole enam kuskil olnud. Mees läinud siis koju ja hakanud ka ube maha tegema. Oa varred kasvanud tal muidu suureks ja jämedaks küll kui pütsikad (putked), aga imelikul viisil pole neil ühtegi kõtra küljes olnud. Selle asemel olnud aga ubade õõnsad varred otsast otsani suuri teri täis. Mees saanud sealt sügisel päratu hulga ube. Ka hallitõbi pole temasse jõest olemisest saadik enam puutunud.

Joh. Perni suust Tarvastust.

47. Halliga kimbus.

H. Pihlap V.-Võidust.

Hall tulnud kord mehele vastu, teretanud ja küsinud: „Kas sa mind enam ei tunne?“

Mees vastu: „Kust ma sind võin tunda? Ma ei ole sind kunagi enne näinud!“

Hall ütelnud: „Ohoh! Me elasime ju aasta aega ühe naha sees, aga üks vana tüdruk ojas mu sinu juurest ära. Ta andis sulle niisugust rohtu!“

Teinekord tulnud hall jälle mehe juurde ja tahtnud talle peale minna. Mees saanud eest ära kartulikoopasse joosta.

Hall kutsunud küll: „Tule välja! Ma jürkan sind veel ühe korra, siis lähen ära omale maale ube tegema.“

Äga mees ei tulnud enne koopast välja, kui hall omale maale oli läinud. Siis roninud välja ja hakanud ka ube tegema.

Uba kasvanud aiateiba pikkuseks ja jämeduseks, aga mitte ühte kõtra ei ole talle külge kasvanud. Kui uba ära lõigatud, leitud, et varred otsast otsani teri täis olnud.

Hallide maal kasvavad kõik niisugused oad.

48. Külmtõbi.

1. Saalverk Kurnalt.

Kord ennemuiste läinud külmtõbi ühte talusse varitsema, kuidas seal saaks inimeste sisse pugeda ja neid ära tappa.

Perenaine sõtkunud parajasti leiba. Külmtõbi pidanud nõu, kuidas saaks perenaise sisse minna. Seal tulnud female hea nõu; ta muutnud enese õlekõrreks ja läinud leivataigna sisse; seal hakanud ta perenaise käe külge. Et perenaise käed mõlemad taignased olid, seepärast võtnud ta hammastega õlekõrre käe küljest ära ja sülitanud ta maha. Selle ajaga pugunud külmtõbi perenaise sisse ja surmanud ta ära.

Luupainaja-jutte on rahva seas rohkesti olemas, aga enamasti kõik siin leiduvate juttudega koguni ligidalt ühtekuuluvad teisendid, nii et neid ei ole tarvilikuks arvatud suuremale lugejakonnale määratud raamatus ära trükkida.

Sisu:

Esimene jagu: Arutused luupainajast.

	Lhk.		Lhk.
I. Kuidas mu kinnas luupainajaks sai ja kuidas mu kinnast tapeti	5	VI. Luupainaja olu ja tegevusepiir	25
II. Luupainaja-kirjandus	14	VII. Abielu luupainajaga	29
III. Võõraste rahvaste luupainaja	15	VIII. Abinõud luupainaja vastu	33
IV. Luupainaja sündimine	19	IX. Kas on luupainajat olemas	43
V. Luupainaja nägemine	21	X. Hall, külmtõbi	47 ✓

Teine jagu: Jutud luupainajast.

1. Luupainaja mehe naiseks	54	25. Lehma seljast naise selga	71
2. Naine kiviga tüdrukü seljas	57	26. Luupainaja piipu põletamas?	72
3. Naine luupainajaks	58	27. Paindjas	72
4. Kole mees hobuse seljas	58	28. Luupainaja kukelaulu eest põgenemas	73
5. Härä luupainajaks	59	29. Naine luupainaja eest põgenemas	74
6. Naabrinaine painajaks	60	30. Luupatak	74
7. Laest alla	60	31. Luupainaja linaharja otsas	76
8. Luupainaja kulli näol tal-lamas	60	32. Luupainajaga maadlemine	76
9. Luupainaja porikärbseks	61	33. Tüdruk painajaks	77
10. Luupainaja hobusena	62	34. Luupainaja hundale	78
11. Luupainaja hanetiiva näol	62	35. Kuidas tüdruk luupainajast lahti pääsis	79
12. Luupainaja munade näol	63	36. Abi luupainaja vastu	79
13. Luupainaja valge kogu näol	63	37. Luupainaja abiline	80
14. Kuidas luupainaja sepal ära rautati	63	38. Kuidas luupainaja otsa sai	81
15. Luupainaja peksmine	64	39. Ärapõletatud munad	81
16. Kuidas luupainajalerahva ees häbi tehti	64	40. Kuidas mees ennast luupainaja pärast poos	82
17. Painaja hobuse seljas ja kuidas teda sealt ära aeti	56	41. Luupainaja 300 versta tagant	83
18. Luupainajat tabamas	67	42. Tüdruk hobuse peal tal-lamas	84
19. Luupainaja kaotamine	67	43. Surnud inimene painajaks	84
20. Kinnioõdetud luupainaja	68	44. Nabala vaimud	85
21. Luupainaja kotis	69	45. Hallihaigus vanal ajal	85 ✓
22. Luupainaja jalaluu mur-dimine	69	46. Hallitõbise oategemine	86 ✓
23. Kaks tüdrukut painajaks	70	47. Halliga kimbus	86 ✓
24. Hobuse kallalt mehe kal-lale	71	48. Külmtõbi	87 ✓